

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye Avrupa'sının Demografik Yapısı*

Muhammed Köse**

Giriş

Adımı batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden alan Balkan yarımadasının dikkat çeken coğrafik özelliği dağlık oluşudur. Yaklaşık 1 milyon kilometrekare alanı kaplayan Balkan coğrafyası üzerinde günümüzde Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Trakya, Yunanistan ve Yugoslavya¹ ülkeleri yer almaktadır.²

Rumeli'de (İstanbul hariç) yaşayan Müslümanların 19. yüzyıldaki toplam sayısı ve etnik bileşimi ciddi tartışmalara konu olmuştur. Avrupa kaynakları Müslümanların gayrimüslimler karşısındaki sayısı konusunda birbirinden oldukça farklı bilgiler içermekteydi. Buna karşın, "Türkler" olarak nitelenen Müslümanların etnik konusundaki anlaşmazlıkları ise daha azdır.³ Osmanlı nüfusu hakkındaki Batı menşeli başlıca veriler, 1831 sayımından elde edilen sonuçlar ve William Eton, David Urquhart, Georg Hassel gibi Avrupalıların nüfus ile ilgili tahminleriydi.⁴

Osmanlı Devleti 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sırasında Balkanlarda büyük toprak kaybı ile birlikte Balkanlardan Anadolu'ya büyük göçlerin yaşanmasına maruz kalmıştır. Savaş sırasında ve sonrasında meydana gelen göçlerle birlikte Balkanlardaki Müslüman nüfus sayısında kayda değer azalmalar olmuştur. Savaş

* Bu çalışma Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi BAP Birimince desteklenen 457 numaralı proje kapsamında İngiliz Milli Arşivi'nden temin edilen belgeler kullanılmak suretiyle hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzincan/TÜRKİYE, muhammedkose@erzincan.edu.tr; muhamkose@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2049-5405

1 1990 yılında Yugoslavya'nın yıkılması ile birlikte 7 yeni devlet kuruldu. Bunlar; Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Kosova'dır. <https://www.stratejikortak.com/2016/12/yugoslavyanın-dagilisi-2.html>

2 Kemal H. Karpat, "Balkanlar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C V, İstanbul 1992, s. 25.

3 Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 172.

4 Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 61.

sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlığını tanıdığı gibi Bulgaristan'ın üçe ayrılıp, birinci bölgede Osmanlıya vergi vermek koşulu ile Bulgar Prensiğinin kurulmasını kabul etmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, Niş vilayetinden başka Bulgaristan'ın güney-doğusundan bazı toprakların Sırbistan'a, Adriyatik sahilindeki Antivari limanının Karadağ'a ve çoğunluğu Türk olan Dobriçe'nin Romanya'ya terkedilmesini kabul etmek zorunda kalmıştır.⁵ Savaş sonunda Osmanlı Devleti 212.450 kilometrekarelik toprak ve burada bulunan 5.5 milyon nüfusu kaybetmiştir.⁶ Kars, Ardahan ve Batum da dâhil edildiğinde Osmanlı Devletinin Berlin Antlaşması ile kaybettiği toprak 287.510 kilometrekareye çıkacaktır.⁷

İncelediğimiz dönemde Balkanlar nüfusu hakkında muhtelif bilgilere rastlanılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfusa dair resmi istatistikler etnik kökenden ziyade uyrukları, dinsel bağlarına göre kaydediyordu. Böylesi bir dinsel bölünmeyle, Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde, Müslümanlar daha çoğunlukta idi. Hristiyanlar Rum Ortodoks Patrikliğine ve Bulgar Eksarhlığına bağlı olanlar diye iki gruba ayrılmaktaydı.⁸ Tahsin Uzer, 1877 senesinde yani Osmanlı-Rus harbinin olduğu sırada Rumeli'nin etnik yapısı hakkında önemli bilgiler nakletmiştir. Uzer'e göre 1877 yılında Rumeli'de 4 milyon Türk/Müslüman, 1.250 bin Müslüman Arnavut, 1 milyon Hristiyan Arnavut, 1.150 bin Bulgar, 550 bin Rum/Yunan, 400 bin Ulah ve 350 bin Yahudi olmak üzere toplam 8.700 bin nüfus yaşamaktaydı.⁹ Kemal H. Karpat 1294 tarihli Salnameden hareketle 1877-1878 yılları arasında Avrupa Türkiye'sinde meskûn 809.716 hanede 4.362.142 nüfusun ikamet ettiğini saptamıştır.¹⁰

Bulgaristan 93 Harbi sonrası fiilen oluşturulduktan sonra, Bulgar sınırları dâhilindeki Bulgar nüfus azınlıktaydı. Milli bir Bulgar Devleti kurma arzusunda olan Bulgarlar çoğunluğu elde etmek için Türk nüfusu yok etme yöntemini

5 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C VIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 76.

6 Bayram Kodaman, "1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, C XII, İstanbul 1993, s. 148.

7 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Alkım Yayınları, İstanbul 2007, s. 529.

8 Fikret Adanır, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, der. Tunçay M.- Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, Ss. 33-72, s. 35.

9 Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 116.

10 Karpat, *age.* (1830-1914), s. 253.

uygulamaya karar verdi. Bulgarların bu siyaseti henüz 93 Harbinin başında uygulamaya konuldu. Türk halkı silahsızlandırılırken, Bulgarlar silahlandırıldı. Bulgar, Rus ve Kozaklar müştereken kitle imha hareketi başlatıp Rumeli'de 500 bin Müslüman katledildi. Katliamdan kurtulanlar göç etmek mecburiyetinde kaldı.¹¹ 1880 yılından 1945 yılına kadar Bulgaristan'dan 954.000 kişinin göç etmiştir. Göç edenlerin çoğunluğunu Türkler oluşturmaktaydı. 574.000 kişi Bulgaristan'ı terk ederek Trakya'ya, Anadolu'ya ve Makedonya'ya geçti.¹² Bunun yanı sıra 1877-1878 Osmanlı Rus harbi süresince bölgeden göç eden muhacirlerden 200 bin kişi Şumnu, 300 bin kişi Makedonya, 150 bin kişi Batı Trakya ve Rodoplarda toplanmış durumdaydı. 387.804 muhacir ise 1879 yılında Rumeli'den İstanbul'a ulaşmayı başarmıştı.¹³

Bu çalışmamız özette künyesi verilen 1878 tarihli rapor temel alınarak hazırlanmış ve yayınlanmış akademik çalışmalar ile desteklenmiştir. Raporun dilinin Fransızca ve İngilizce olması hasebiyle yer isimleri genelde Fransızca çok az da İngilizce olarak yazılmıştır. Rapor değerlendirilirken yer isimleri önce raporun orijinalinde olduğu gibi verilmiş, okuyucuya kolaylık sağlaması amacıyla parantez içinde de günümüz Türkçesinde kullanılan isim karşılığı belirtilmiştir. Konunun bütünlüğünü sağlamak adına yerleşim birimleri hakkında bilgi verilmemekle birlikte bu boşluğu doldurmak ve konu hakkında detaylı bilgilere ulaşılmasını sağlamak adına dipnotlar ile geniş bir kaynakça sunulmaya gayret edilmiştir. Raporun özüne bağlı kalınarak her vilayet ayrı ayrı başlıklandırılmış, vilayetlere bağlı sancaklar kendi içinde sıralanmış ve ilgili kazalar alt başlıklar şeklinde verilmiştir. Nüfus istatistikleri tablolar halinde hazırlanmış, metnin içinde tablolardaki bilgiler özetlenerek verilmiş ve her başlığın sonunda özet halinde verilen bilginin alındığı tablo parantez içinde belirtilmiştir. Tablolar metnin sonunda kaynakçanın bitimi ile numaralandırılarak yazılmıştır. Tablonun başlığı tablonun altında verilmiştir.

- 11 Nedim İpek, "Balkanlarda Ulus Devletlerin Oluşumu ve Nüfus Politikaları", *Uluslararası Balkan Sempozyumu Balkan Savaşlarının 100. Yılı Bildiriler*, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 61.
- 12 Antonina Zhelyazkova, "Bir Tarih Yazımı Sorunsalı Olarak Balkanlar'da İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektifi", *Osmanlı ve Balkanlar Bir Tarih Yazımı Tartışması*, der. Fikret Adanır, Suraiya Faroqhi, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 273.
- 13 Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Tezi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1991, s. 63. Söz konusu tez kitap olarak da basılmıştır. Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

I. Osmanlı Nüfusunun Kıtalara Göre Dağılımı

A. Avrupa Türkiye'si

İncelenen dönemde 9 vilayetten müteşekkil olan Avrupa Türkiye'sinin toplam nüfusu 9.942.431 kişiydi. Nüfus sayısı bakımından Tuna Vilayeti birinci sırada Girit Vilayeti en son sıradaydı. Tuna Vilayeti yüzölçümü bakımında da birinci sırada bulunuyorken İstanbul Vilayeti son sıradaydı. İstanbul nüfus yoğunluğu bakımından en yoğun vilayet (mil başına yaklaşık 14.896 kişi) iken Yanya Vilayeti son sırada (mil başına yaklaşık 1.075 kişi) yer almaktaydı.¹⁴ (Tablo 1)

B. Asya Türkiye'si

İncelenen tarihlerde nüfus sayısı bakımından Asya Türkiye'sinin Avrupa Türkiye'sinden yaklaşık 1,5 kat daha büyük olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa Türkiye'sinin iki katı kadar vilayetin bulunduğu Asya Türkiye'sinde 18 vilayet yer almaktaydı. Nüfus olarak Bağdat (2.200.200 kişi) Asya Türkiye'sinin en büyük vilayeti, Sisam Adası (43.300 kişi) ise en küçüğüydü. Yüzölçümü açısından Hicaz ve Yemen Vilayeti Asya Türkiye'sinin en büyük vilayeti özelliğine sahipken, Sisam Adası en küçük yüzölçümüne sahipti. Vilayetlerin yüzölçümüne paralel olarak Hicaz-Yemen Vilayeti nüfus bakımından en az yoğun vilayet (mil başına yaklaşık 110 kişi), Sisam Adası (mil başına yaklaşık 4.330 kişi) ise nüfusun en yoğun olduğu vilayetti.¹⁵ (Tablo 2)

C. Afrika Nezdinde

İncelenen dönemde Afrika Türkiye'sinin hem yüzölçümü hem de nüfus sayısı bakımından Osmanlı Devleti için büyük önem arz etmekteydi. Nitekim bu dönemde Afrika Türkiye'si toprağı Osmanlı coğrafyasının tamamının yaklaşık yarısına, Afrika Türkiye'si nüfusu ise Osmanlı Devleti'ndeki toplam nüfusun yaklaşık %27,6'sına tekabül etmekteydi.¹⁶ (Tablo 3)

D. Etats Vassaux (Osmanlının Kaybettiğı Topraklar)

Osmanlı Devleti, 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonrasında Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'ı kaybetmişti. Bosna- Hersek'in toprakları Berlin antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne idaresi Avusturya-Macaristan'a bırakılmıştı. Osmanlı Devleti yukarıda belirtilen savaşa büyük toprak kaybıyla birlikte yoğun nüfus kaybı da

14 FO 881/3655. Statistical Information as to the Populations of European Turkey:1878, Part.II, s. 1.

15 FO 881/3655, s. 2.

16 FO 881/36553 s. 2.

yaşamıştır. Nitekim 1877-78 Osmanlı Rus harbinde Osmanlı Devleti 3.062 mil toprak ve 5.919.389 nüfus kaybına uğramıştır. Osmanlının kaybettiği toprak tüm imparatorluğun %2,3'üne tekabül etmesine karşılık kaybettiği nüfus miktarı toplam nüfusun %14.22'sini oluşturmaktaydı.¹⁷ (Tablo 4)

E. Genel Toplam

Çalışmamızın ana kaynağını teşkil eden 1878 tarihli İngiliz konsoloslarına ait rapor, Osmanlı Devleti'nin üç büyük kıtada (Asya, Avrupa ve Afrika), hem toprak bakımından hem de nüfus bakımından hala dönemin en güçlü devleti olduğunu göstermektedir. Buna göre İstanbul, Girit ve Bosna dâhil 9 vilayetten müteşekkil Avrupa Türkiye'sinde 9.942.431 kişi yaşamaktaydı. Raporda Avrupa Türkiye'si, Asya, Afrika ve kaybedilmiş toprakların toplam nüfusları verilmiş ve hepsinin toplamı 41.621.111 kişi olarak kaydedilmiştir. Ancak verilen bu toplam rakamlarda yanlışlık yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim 4 bölgenin toplam nüfusu hesaplandığında toplam nüfusun 38.620.971 kişi olduğu görülmektedir.¹⁸ (Tablo 5)

II. Avrupa Türkiyesine Bağlı Vilayetlerin Nüfusu

1. Andrinople (Edirne) Vilayeti

A. Andrinople (Edirne) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

1878 senesinde Edirne Sancağı 9 kazadan ibaretti. 9 kazada 833 köyün meskûn olduğu sancağın nüfus yönünden en büyük kazası merkez kaza olup, 335 köy, 19.131 Müslüman nüfus, 802 Çingene ve 47.192 Gayrimüslim nüfus yaşamaktaydı. Sahip olduğu köy bakımından Pınarhisar Kazası merkez sancağın en küçük kazası (18 Köy) iken nüfus sayısı bakımından en küçük köy ise Babaeski Köyü idi. 1878 yılında Babaeski Kazasında 741 Müslüman, 17 Çingene ve 2.641 Gayrimüslim erkek nüfus yaşamaktaydı. 1878'de Edirne Vilayeti merkez sancağına bağlı 9 kazada toplam 57.093 Müslüman, 1.304 Çingene ve 120.870 Gayrimüslim erkek nüfus ikamet etmekteydi.¹⁹ (Tablo 6)

B. Philippopoli (Filibe) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Filibe Sancağı 1878'de sahip olduğu toplam 973 köy ve toplam 266.088 erkek nüfus sayısı ile Edirne Vilayetinin en büyük sancağıydı. 8 kaza birimine bağlı

¹⁷ FO 881/3655, s. 2.

¹⁸ FO 881/3655, s. 2.

¹⁹ FO 881/3655, s. 3.

973 köyde 93.330 Müslüman, 10.213 Çingene ve 162.545 Gayrimüslim erkek nüfusun yaşadığı Filibe Sancağının en büyük kazası Filibe/Gümülcine Kazasıydı. 298 köyden müteşekkil Filibe Kazasında 26.222 Müslüman, 3.861 Çingene ve 66.119 Gayrimüslim erkek nüfus ikamet etmekteydi. 41 köy ve toplam 10.579 erkek nüfuslu Ahi Çelebi Kazası, Filibe Sancağının en küçük kazasıydı. Köy sayısı bakımından (100 köy) 8 kaza arasında 4. sırada olan Sultan Yeri Kazası toplam nüfus açısından (10.603 kişi) 7. sırada yer almaktaydı. Ayrıca Hasköy, Ahi Çelebi ve Sultan Yeri Kazalarında Müslüman nüfus çoğunluğu oluşturmaktaydı.²⁰ (Tablo 7)

C. Sliven (İslimye) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Toplam nüfus açısından 5 sancak arasında 3. sırada yer alan Sliven (İslimye) Kazasında, 431 köy, 37.200 Müslüman, 3.530 Çingene ve 49.961 Gayrimüslim nüfus olmak üzere toplam 90.691 erkek nüfus yaşamaktaydı. Yanbolu Kazası sahip olduğu köy sayısı (88), Sliven (İslimye) Kazası da nüfus sayısı (21.168 kişi) yönünden 1. kaza konumundaydılar. Yerleşim birimi sayısı açısından Yeni Zağra Kazası (51 Köy), toplam erkek nüfus sayısı (10.360 kişi) açısından ise Aydos Kazası son sırada yer almaktaydı. Karınabad (Yanbolu) Kazasında Müslüman nüfus Gayrimüslim nüfustan, Aydos Kazasında Müslüman nüfus toplam nüfustan daha fazlaydı.²¹ (Tablo 8)

D. Rodosto/Tekfurdağı/ (Tekirdağ) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Çalışmamızın temelini oluşturan kaynakta, 8 kazadan müteşekkil olduğu anlaşılan Rodosto/Tekfurdağı (Tekirdağ) Sancağında meskûn Saray ve Midye Kazalarının köy ve nüfus bilgilerine rastlanılmamıştır. Buna mukabil hem köy hem de nüfus sayısı açısından Rodosto/Tekfurdağı Kazasının en büyük kaza olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yukarıda adı geçen kazada yerleşik olan 53 köyde 4.741'i Müslüman, 282'si Çingene ve 10.536'sı Gayrimüslim olmak üzere toplam 15.559 erkek nüfus barınmaktaydı. Hayrabolu ve Malkara Kazalarında mukim Müslüman nüfus diğer dini cemaatler ve etnik unsurlara nazaran çoğunluktaydı. Lüleburgaz Kazası köy sayısı (33 köy) bakımından son sırada, Malkara Kazası ise sahip olduğu köy sayısı (52) açısından 2. sırada olmasına rağmen toplam erkek nüfus sayısı (3.878) yönünden son sıradaydı.²² (Tablo 9)

²⁰ FO 881/3655, s. 3.

²¹ FO 881/3655, s. 3.

²² FO. 881/3655, s. 3.

E. Gallipoli (Gelibolu) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Gelibolu Sancağı, 6 kazadan ibaret olup sınırlarındaki 444 köyde, 29.718 Müslüman, 480 Çingene ve 39.181 Gayrimüslim olmak üzere 69.379 erkek nüfus ikamet etmekteydi. Hem köy sayısı (244) hem de erkek nüfus sayısı (24.478) bakımından Gümilcine Kazası ilk sırada yer almaktaydı. Gümilcine aynı zamanda Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfustan üç kattan daha fazla yaşadığı kazaydı. 14 köyün meskûn olduğu Gelibolu Kazası köy sayısı, 15 köyde 2.660 kişinin yaşadığı Enez Kazası da toplam erkek nüfus bakımından son sıradaydı.²³ (Tablo 10)

2. Danube (Tuna) Vilayeti

A. Roustchouk (Ruşuk) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Tuna Vilayeti, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti için pek çok bakımdan önemli bir idari birimdi. Mevcut kaynaklara göre 1878 yılında 10 kaza biriminden müteşekkil olan Rusçuk Sancağı dâhilindeki 852 köyde toplam 276.453 erkek nüfus yaşamaktaydı. Rusçuk Sancağı, Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfusa oranla çoğunlukta olduğu sancaklardan biridir. 42.354 Müslüman ve 15.378 Gayrimüslimin ikamet ettiği Hazergrad Kazası, nüfus bakımından en kalabalık kaza statüsüne sahipti. En fazla köyün meskûn olduğu Silistre Kazası (235 köy) nüfus sayısı bakımından 4. sıradaydı. Yeni Pazar Kazası bünyesindeki 39 köyde barındırdığı 9.671 kişilik nüfus ile Rusçuk Sancağının en küçük kazasıydı.²⁴ (Tablo 11)

B. Widdin (Vidin) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Vidin Sancağı 1878 senesinde, 7 kazadan oluşmaktaydı. 464 köyün iskân olduğu 7 kazada toplam 192.177 erkek nüfus ikamet etmekteydi. Berkofça Kazası hem köy sayısı (95 köy) hem de nüfus sayısı (41.156 kişi) açısından Vidin Sancağının en büyük kazasıydı. En fazla Müslüman nüfus Vidin Kazasında (10.838), en az Müslüman nüfus ise Belgradçık Kazasında (1856) ikamet etmekteydi. Belgradçık Kazası aynı zamanda hem köy sayısı (41 köy) hem de nüfus sayısı (9.352) yönüyle en küçük kaza niteliğine sahipti.²⁵ (Tablo 12)

²³ FO. 881/3655, s. 4.

²⁴ FO. 881/3655, s. 4.

²⁵ FO. 881/3655, s. 4.

C. Sofia (Sofya) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

8 kazadan oluşan Sofya Sancağı, Tuna Vilayetinin önemli sancaklarından biridir. 198 köyde 49.003 erkek nüfusun meskûn olduğu Sofya Kazası, köy ve nüfus sayısı açısından en büyük kazaydı. Müslüman nüfusun en fazla ikamet ettiği kaza da Sofya Kazasıydı (6.220 kişi). Müslüman nüfusun en az yaşadığı kaza ise Radomir Kazasıydı (1.523). 19 köyün meskûn olduğu İzladı Kazası 6.391 kişilik erkek nüfus ile en küçük kazaydı.²⁶ (Tablo 13)

D. Tırnovo (Tırnova) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Tırnova Sancağı kaza sayısı yönünden Tuna Vilayetinin 2. büyük sancağı olmakla birlikte, 6 sancak arasında toplam köy (416 köy) sıralamasında 4. ve toplam nüfus (190.493 kişi) açısından 3. sıradaydı. Kendisine bağlı olan köy sayısı (77 köy) yönüyle 11 kaza içinde 3. sırada olan Lofça Kazası toplam nüfus sayısı (69.656) yönünden 1. sıradaydı. En fazla Müslüman nüfusun mukim olduğu Tırnova Merkez Kazası sahip olduğu köy (126 köy) sıralamasında 1. sırada yer almaktaydı. Dryanova Kazası toplam nüfus sayısı (4.433 kişi), Travna Kazası ise köy sayısı yönüyle en küçük kazaydı. (6 köy). Ayrıca Elena ve Travna Kazaları Müslüman nüfusun ya hiç olmadığı ya da sair sebeplerden ötürü mevcut kaynaklarda belirtilmediği kazalardı. Tırnova Sancağı ile alakalı dikkat çeken bir husus da mevcut kaynakta iki nahiyenin (Rahoviçe ve Kazgan Nahiyeleri) demografik yapısı hakkında bilginin verilmesidir.²⁷ (Tablo 14)

E. Toultscha (Tulça) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Tulça Sancağı, Müslüman nüfusun diğer dini grupların nüfusundan oldukça fazla olduğu bir sancaktır. 272 köy ve 111.481 erkek nüfusun yerleşik olduğu Tulça Sancağına bağlı Kili Kazası nüfus yönünden en kalabalık kaza iken (30.717) bağlı olunan köy sayısı (9 köy) açısından 10 kaza arasında sonuncu sırada yer almaktaydı. 12 köyün bağlı olduğu Sünne Kazası, Müslüman nüfusun en fazla (15.950 kişi), Gayrimüslim nüfusun en az (301 kişi) yaşadığı kazaydı. Köy sayısı (58 köy) açısından 10 kaza içinde 1. sırada yer alan Babadağı Kazası toplam nüfus (15.998) sıralamasında ise 3. sırada bulunmaktaydı.²⁸ (Tablo 15)

²⁶ FO 881/3655, s. 4.

²⁷ FO 881/3655, s. 5.

²⁸ FO 881/3655, s. 5.

F. Varna Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

5 kazadan oluşan Varna Sancağı, 6 sancak arasında kaza ve toplam nüfus sayısı açısından son sırada yer almaktaydı. Müslüman nüfusun neredeyse Gayrimüslim nüfusun 3 katı olduğu Tulça Sancağında Müslüman nüfusun en fazla yaşadığı kaza Pazarcık Kazası (13.040), en az yaşadığı kaza ise Mankalya Kazasıydı (5.930 kişi). Pazarcık Kazası aynı zamanda hem kendisine bağlı olan köy sayısı (109 köy) hem de sınırlarında barındırdığı nüfus bakımından (16.921 kişi) ilk sıradaydı. Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfustan 10 kattan fazla olduğu Mankalya Kazası toplam nüfus (6ç429) yönünden son sırada idi. Toplam nüfusun (9.951 kişi) 5 kaza arasında en az olduğu Balçık Kazası, sahip olduğu köy sayısı (72 köy) sıralamasında dördüncüydü. Köy sayısı (68 köy) bağlamında sonuncu sırada bulunan Varna Merkez Kazası toplam nüfus (13.172 kişi) yönünden 3. sırada bulunmaktaydı.²⁹ (Tablo 16)

3. Bitolia (Manastır) Vilayeti

A. Bitolia (Manastır) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

8 sancaktan mürekkep Manastır Vilayetinde 1878 yılında meskûn olan 785 köydeki 50.356 hanede toplam 261.852 erkek nüfus ikamet etmekteydi. Nüfusun etnik yapı ve dini cemaatlere göre tasnif edildiği mezkûr vilayette, 40.236 Müslüman erkek nüfus yaşamaktaydı. Manastır Kazası Müslüman nüfusun (9.500 kişi) en fazla olduğu kazaydı. Buna nazaran Cumali Kazası Müslüman nüfusun (3.585 kişi) en az meskûn olduğu kazaydı. 190 köyde 56.300 kişinin yaşadığı Manastır Kazası, mezkûr sancağın hem köy sayısı (190 köy) hem de nüfus itibariyle en büyük kazasıydı. Cumali kazası 8 kaza arasında gerek köy sayısı (42 köy) gerek toplam nüfus (9.134 kişi) yönüyle Manastır Sancağının en küçük kazasıydı. Vilayet dâhilinde Müslüman ve Bulgar nüfusun dışında kayda değer Ulah ve Çingene nüfus da ikamet etmekteydi. Ulah nüfusu özellikle Manastır, Castoria, Ressine/Prespa ve Florina Kazalarında meskûndü. Bununla birlikte Çingene nüfusun da Manastır, Florina, Prilep (Perlepe) ve Ohrida (Ohri) Kazalarında meskûn olduğu anlaşılmaktadır.³⁰ (Tablo 17)

²⁹ FO 881/3655, s. 5.

³⁰ FO 881/3655, s. 8-13.

4. Salonique (Selanik) Vilayeti Sancaklarına Bağlı Kazaların Nüfusu

A. Seres (Serez) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Selanik Vilayeti Balkanlar Türkiye'sinin ticari, askeri, demografik ve daha pek çok yönden en önemli vilayetlerindendi. Kaza, köy ve toplam nüfus sayısı yönüyle Serez Sancağı, Selanik Sancağının gerisindeydi. 6 kazadan oluşan Serez Sancağında 1878 senesinde 507 köy ve 51.726 hane meskûn olup mezkûr sancak dâhilinde toplam 154.324 erkek nüfus yaşamaktaydı. Bulgar nüfusun çoğunlukta olduğu Serez Sancağının kozmopolitik olan demografik yapısının içinde Müslüman, Rum, Çingene, Ulah ve Pomak nüfusu önemli bir yer tutmaktaydı. Nevrekep Kazası, köy (138 köy), hane (16.280 hane) ve toplam nüfus sayısı (47.101 kişi) itibarıyla Serez Sancağının en büyük kazasıydı. Ayrıca Nevrekep Kazasında önemli miktarda Pomak nüfusu (13.873 kişi) da ikamet etmekteydi. Müslüman nüfusun en fazla yaşadığı kaza Serez Kazası (9.591 kişi), en az yaşadığı kaza ise Zihne Kazasıydı (2.551 kişi). Toplam 10.325 erkek nüfusun ikamet ettiği Petrich (Petriç) Kazası hem hane sayısı (3.557 hane) hem de nüfus sayısı açısından en küçük kazaydı.³¹ (Tablo 18)

B. Salonique (Selanik) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Önemli bir nüfus potansiyeline sahip olan Selanik Sancağı, 1878 yılında kendisine bağlı 7 kaza, 670 köy ve 70.320 hanede toplam 209.162 kişinin ikamet ettiği bir sancaktı. 10.335 Müslüman nüfusun yaşadığı Selanik Merkez Kazası hem nüfus (41.293) hem de hane sayısı (23.912) açısından 1. sırada, 10.841 Müslüman nüfusun yaşadığı Avret-Hisar Kazası ise Müslüman nüfus ve köy sayısı (153 köy) açısından 1. sırada yer almaktaydı. Dorian (Toyran) Kazası toplam nüfus (13.686 kişi) ve hane sayısı (5.133 hane), Vodine Kazası da toplam köy (63 köy) ve toplam Müslüman nüfus sayısı (2.459 kişi) yönünden son sıradaydılar. Selanik Sancağında dikkat çeken bir husus da Pomak nüfusudur. 1878 yılında Selanik Sancağı dâhilindeki Vodine, Debne, Kuprulu (Köprülü)/Velesse ve Dorian (Toyran) Kazalarında toplam 15.405 Pomak'ın yaşadığı görülmektedir.³² (Tablo 19)

5. Andrinople (Edirne) Vilayeti Sancaklarına Bağlı Kazaların Nüfusu

A. Andrinople (Edirne) Sancağına Bağlı Kaza ve Nahiyyelerin Nüfusu

Edirne Vilayeti 1878 yılında 3 sancaktan oluşmaktaydı. Edirne Merkez Sancağı hem kaza hem de toplam nüfus yönüyle en büyük sancak konumundaydı. Selanik

³¹ FO 881/3655, s. 14-18.

³² FO 881/3655, s. 18-24.

Sancağına bağlı kazalar ile birlikte nahiyelerinin de demografik bilgilerine yer verilmiştir. Bu bilgilere göre; 9 kaza ve 4 nahiyenin nüfus bilgilerinin verildiği Edirne Sancağının 1878 senesindeki toplam köy sayısı 595, hane sayısı 63.296, Müslüman nüfus sayısı 38.791 ve sancak nüfus sayısı 253.877 idi. Dimetoka Kazası köy (126 köy), hane (13.627 hane), Müslüman nüfus (13.608 kişi) ve toplam nüfus sayısı (50.102 kişi) açısından ilk sıradaydı. Bovnar Kazası kendisine bağlı olunan köy sayısı (20 köy), Babaeski Kazası da hem sınırlarında meskûn olunan hane sayısı (1.632 hane) hem de Müslüman nüfus (1.101 kişi) ve toplam nüfus sayısı (6.997 kişi) açısından son sıradaydı.³³ (Tablo 20)

B. Tekirdag/Rodosto (Tekirdağ) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Raporun bu bölümünde Rodosto (Tekirdağ) Sancağının iki kazasının Müslüman nüfus bilgilerine yer verilmemiştir. Bulgar, Arnavut ve Rum milletine ait nüfus verilerinin belirtildiği Rodosto (Tekirdağ) Sancağına bağlı Vize ve Malkara Kazalarındaki toplam 43 köydeki 5.830 hanede 1878 senesinde toplam 27.356 Gayrimüslim erkek ikamet etmekteydi. 16.205 Bulgar'ın ikamet ettiği mezkûr sancak dâhilinde 10.476 Rum ve 675 Arnavut erkek nüfus barınmaktaydı.³⁴ (Tablo 21)

C. Gallipoli (Gelibolu) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sancağa bağlı iki kaza biriminin köy ve hane bilgilerinin verildiği rapora göre, 1878 yılında Gelibolu Sancağına bağlı Feredjîk ve Gümülcine Kazaları sınırlarındaki 47 köyde meskûn olan 5.516 hanede 21.647 Bulgar ve 5.824 de Rum olmak üzere toplam 27.471 Gayrimüslim erkek yaşamaktaydı.³⁵ (Tablo 22)

6. Scutarie/Albenian (İşkodra) Vilayeti Sancaklarına Bağlı Kazaların Nüfusu

A. Scutarie/Albenian (İşkodra) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

1878 yılında Scutari/Albenian (İşkodra) Vilayetinin, nüfus ve yerleşim birimleri açısından oldukça büyük ve Osmanlı Devleti açısından önemli bir idari birim olduğu anlaşılmaktadır. 9 kazadan müteşekkil olan Arnavutluk merkez sancağının Spoutz Kazasına ait demografik verilerine yer verilmemiştir. Bunun yanı sıra kazalara bağlı köy ve hane sayıları da belirtilmemiştir. Sadece 8 kazada yaşayan

33 FO 881/3655, s. 24-29, İncelenen dönemde Dimetoka'da ayrıca 2.400 hanede; 4.200 Türk, 1700 Bulgar, 2.200 Rum ve 640 Ermeni, Yahudi ve Çingene yaşamaktaydı.

34 FO 881/3655, s. 30.

35 FO 881/3655, s. 30-31.

nüfus millet ve dini cemaatlere göre tasnif edilmiştir. Buna göre Arnavutluk merkez sancakta 74.830 Müslüman, 83.722 Katolik, 21.600 Sırp ve Bulgar, 26.222 diğer Gayrimüslim³⁶ ve 1700 Çingene erkek nüfus olmak üzere toplam 208.074 kişi ikamet etmekteydi. İşkodra, Antivari, Dulcigno ve Leeh on Alessio kazaları Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfusa göre çoğunlukta olduğu kazalardı.³⁷ (Tablo 23)

B. Albania Mirditie (Mirdita) Bölgesindeki Katolik ve Müslüman Nüfusu

15 Kantonun bulunduğu Arnavutluk Mirditie (Mirdita) Bölgesinde meskûn 50.552 nüfusun 15.550'si Müslüman 35.002'si Katolik erkek nüfusa aitti. Leh-Djebal, Polati, ve Terbidji Kantonlarında Müslüman nüfus yaşamıyorken; Docazin, Retchhilohovo, Pochirka ve Kirika Kantonları Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfus oranla çoğunlukta yaşadığı kantonlardı. Docazin Kantonu bünyesinde barındırdığı 4.200 kişilik Müslüman nüfus ile Müslümanların en fazla meskûn olduğu kantondur. 6.800 erkek nüfusun yaşadığı Docazin Kantonu Mirditie'nin en yoğun nüfusa sahip olduğu kantonu idi.³⁸ (Tablo 24)

C. Bourgas (Bergos), Achialo (Ahyolu) ve Missuria (Müseuri) Kazalarındaki Rum Nüfusu

9 köyden müteşekkil olduğu anlaşılan Bourgas (Bergos) Kazasında 1878 senesinde 2.250 Rum hanenin meskûndur. Her hanede 5 kişinin yaşadığı varsayarsak Bourgas (Bergos) Kazasında toplam 11.250 Rum nüfusun yaşadığını söylemek mümkündür. Yine aynı tarihte 3 köyün oluşturduğu Achialo (Ahyolu) Kazası sınırlarında 900 hanenin iskân olduğu anlaşılmaktadır. Her bir hanede 5 kişinin barındığı varsayıldığında 1878 yılında Achialo (Ahyolu) Kazasının toplam 4.500 Rum nüfusun yaşadığını söylemek mümkündür. 7 köyde 975 hanenin mevcut olduğu tespit edilen Missuria (Müseuri) Kazasındaki Rum nüfusun, hane başına 5 kişinin yaşadığını kabul ettiğimizde, 4.875 olduğu anlaşılmaktadır.³⁹ (Tablo 25)

D. Slimnia (İslimye) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Slimna (İslimye) Sancağı Müslüman nüfusun Balkanlarda yoğun olarak yaşadığı önemli sancaklardan biridir. 8 kazadan oluşan sancakta 1878'de 511 köy

36 Tiru Kazası Gayr-ı Müslim nüfusu verileri Katolik, Sırp, Bulgar ve Rum diye belirtilmemiş olup Gayr-ı Müslim nüfus diye verilmiştir.

37 FO 881/3655, s. 31.

38 FO 881/3655, s. 32.

39 FO 881/3655, s. 33.

meskûndü. Elimizdeki kaynaklara göre Slimnia (İslimye) Sancağında 1878 senesinde 22.000 Rum, 63.000 Müslüman ve 69.000 Bulgar nüfus yaşamaktaydı. 17.000 Müslüman nüfusun yaşadığı Aidos (Aydos) Kazası, Müslüman nüfusun hem oransal hem de sayısal olarak Gayrimüslim nüfusa oranla çoğunlukta olduğu kazaydı. 6.500 Müslüman'ın meskûn olduğu Missuria (Müseuri) Kazası nüfus bakımından Gayrimüslim nüfusla eşit durumdaydı. Sancağın nüfus ve köy sayısı bakımından en büyük kazası Bourgas (Bergos) Kazası idi. Nitekim 90 köyün iskân olduğu kazada 14.000 Rum, 11.000 Müslüman ve 10.000 Bulgar olmak üzere toplam 35.000 kişi ikamet etmekteydi. 8 kazasının hepsinde Müslüman ve Bulgar nüfus birlikte yaşamaktaydı. Rum nüfus ise sadece Missuria (Müseuri), Achialo (Ahyolu) ve Bourgas (Bergos) kazalarında bulunmaktaydı.⁴⁰ (Tablo 26)

7. Prizrend (Prizren) Vilayeti Sancaklarına Bağlı Kazaların Nüfusu

A. Prizrend (Prizren) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

7 kazada 1493 köyün yerleşik olduğu sancakta, 1878 yılında 93.458 Müslüman ve 41.099 Gayrimüslim olmak üzere toplam 134.557 nüfus ikamet etmekteydi. Prizren Sancağı dâhilinde Müslüman nüfus Gayrimüslim nüfusun yaklaşık 2.27 katıydı. Sancağına bağlı her kazada Müslüman nüfus çoğunlukta idi. 199 köyde 35.628 Müslüman ve 8.300 Gayrimüslimin meskûn olduğu Prizren Kazası nüfus açısından en büyük kaza konumuna sahipti. Prizren aynı zamanda Müslüman nüfusun en çok yaşadığı kazaydı. Ghuilan (Gilan) Kazası 227 köy ile sancağın en büyük kazasıydı. 20 köyde 2.570 Müslüman ve 1.125 Gayrimüslim nüfusun yaşadığı Kuzina (Gosine) Kazası sancağın en küçük kazasıydı.⁴¹ (Tablo 27)

B. Üsküb (Üsküp) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Üsküb Sancağı toplam nüfus sayısı yönüyle Prizren Vilayetinin en küçük kazasıydı. 1878 senesinde, Kaza dâhilindeki toplam 651 köyde 55.234 Müslüman, 61.899 Gayrimüslim olmak üzere toplam 117.133 nüfus ikamet etmekteydi. 170 köyde 17.153 Müslüman ve 16.692 Gayrimüslim nüfusun barındığı Üsküb kazası hem nüfus hem de yerleşim birimi sayısı yönüyle en kalabalık kazaydı. Üsküb, D'Ichtib (İştib) ve Radovista (Radovişte) kazalarında Müslüman nüfus daha çoğunlukta idi. 41 köyde 2.921 Müslüman ve 3.911 Gayrimüslim nüfusun yerleşik olduğu Krastova (Karatova) Kazası hem köy sayısı hem barındırdığı Müslüman nüfus

⁴⁰ FO 881/3655, s. 33.

⁴¹ FO 881/3655, s. 34.

hem de Gayrimüslim nüfus sayısı açısından sancağın en küçük kazasıydı.⁴² (Tablo 28)

C. Nisch (Niş) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

1878 yılında Prizren Vilayetinin nüfus yönünden en kalabalık sancağı Niş idi. Nitekim bu tarihte 7 kazadan müteşekkil olduğu anlaşılan sancak dâhilindeki toplam 1.252 köyde 46.028 Müslüman ve 110.386 Gayrimüslim olmak üzere toplam 156.414 kişi ikamet etmekteydi. Mezkûr sancağın hem yerleşim birimi hem de nüfus yönüyle en büyük kazası Vrania (İvraniye) kazasıydı. 325 köyün bağlı olduğu Vrania (İvraniye)'de 12.502 Müslüman, 30.061 Gayrimüslim nüfus ikamet etmekteydi. 91 köyde 5.951 Müslüman ve 757 Gayrimüslimin yaşadığı Kourchounli (Kurşunlu) Kazası Niş Sancağı'nın en küçük kazasıydı.⁴³ (Tablo 29)

D. Dibre (Debre) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sahip olduğu kaza ve köy sayısı bakımından vilayetin en küçük sancağı olan Dibre (Debre)'deki 4 kazaya bağlı 364 köyde 112.387 Müslüman 9.979 Gayrimüslim olmak üzere toplam 122.366 nüfus yaşamaktaydı. Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfustan yaklaşık 11,26 kat fazla olduğu Dibre (Debre)'de Matt (Matu) Kazasında sadece Müslüman nüfus ikamet etmekteydi. Dibre-Zir (Debreizir) Kazası bağlı olunan köy sayısı yönünden en küçük kaza olmasına rağmen (42 köy) nüfus yönünden (55.020) Müslim ve 150 Gayrimüslim olmak üzere toplam 55170 kişi) en büyük kaza konumundaydı. Dibre-Zir (Debreizir) Kazası aynı zamanda Müslüman nüfusun (55.020 kişi) en fazla yaşadığı kazaydı. Sadece Müslüman nüfusun (15.740 kişi) yerleşik olduğu Matt (Matu) Kazası, nüfus açısından sancağın en küçük kazasıydı.⁴⁴ (Tablo 30)

8. Jannina (Yanya) Vilayeti Sancaklarına Bağlı Kazaların Nüfusu

A. Jannina (Yanya) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Jannina (Yanya) Sancağı, 1878 senesinde bünyesindeki 5 kaza ve 443 köyde toplam 164.750 nüfus barındırmaktaydı. 233 köyün bağlı olduğu Jannina (Yanya) Kazası, 3.923 Müslüman ve 81.931 Gayrimüslim nüfus sayısı ile sancağın en büyük kazasıydı. Kunia Kazası Müslüman nüfusun en fazla yaşadığı kaza iken (5.027 kişi) Metchovo Kazasında Müslüman nüfus bulunmamaktaydı.⁴⁵ (Tablo 31)

⁴² FO 881/3655, s. 34.

⁴³ FO 881/3655, s. 34.

⁴⁴ FO 881/3655, s. 34.

⁴⁵ FO 881/3655, s. 35.

B. Argyhyrocastro (Ergri) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Müslüman nüfus sayısının toplam nüfusun yarısına yakın tekabül ettiği 1878 yılında Argyhyrocastro (Ergri) Kazasına bağlı bulunan 6 kaza ve 507 köyde 75.439 Müslüman, 88.803 Gayrimüslim olmak üzere toplam 164.242 nüfus ikamet etmekteydi. Premeti (Permedi) ve Tepedelen kazalarında yaşayan Müslüman nüfus Gayrimüslim nüfustan daha fazlaydı. Premeti (Permedi) Kazası, gerek köy sayısı (148 köy) gerek toplam nüfus sayısı (43.244 kişi) açısından mezkûr sancağın en büyük kazasıydı. 43 köyden müteşekkil ve 850 Müslüman ve 18.652 Gayrimüslim nüfusun yaşadığı Vochina Kazası, köy ve toplam nüfus sayısı yönünden Argyhyrocastro (Ergri) Sancağının en küçük kazasıydı.⁴⁶ (Tablo 32)

C. Berat/Vallona (Berat/Avlonya) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

4 kaza ve 642 köyden müteşekkil Berat/Vallona (Avlonya) Sancağında 1878 yılında 109.084 Müslüman 32.202 Gayrimüslim nüfus ikamet etmekteydi. Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfustan 3 kattan daha fazla olduğu sancak bir İslam beldesi hüviyetine sahipti. Dimoritcha (Timurice) Kazasında sadece Müslüman nüfus yaşamaktaydı. 43 köy ve 6.890 Müslüman nüfustan ibaret Dimoritcha (Timurice) Kazası, sancağın en küçük kazasıydı. 475 köyün meskûn olduğu Berat Kazası, nüfus ve köy sayısı yönüyle en yoğun kaza olup 74.494 Müslüman bulunmaktaydı.⁴⁷ (Tablo 33)

D. Prevesa (Preveze) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Prevesa/Preveze Sancağı hem yerleşim birimi hem de nüfus sayısı yönünden Yanya Vilayetinin en küçük sancağı olup, sancak dâhilinde 4 kaza, 250 köy, 26.020 Müslüman ve 43.150 Gayrimüslim nüfus ikamet etmekteydi. Müslüman nüfus (20.260 kişi), çoğunlukla Margalitch (Margiç) Kazasında yaşamaktaydı.⁴⁸ (Tablo 34)

E. Trikkala (Tırhala) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Trikkala (Tırhala) Sancağı, sınırlarında 6 kaza, 522 köy, 21.756 Müslüman ve 149.987 Gayrimüslim nüfusu barındırmaktaydı. Sancak dâhilindeki Müslüman nüfusun yarısından fazlası (12.934 kişi) Larisse Kazasında ikamet etmekteydi. Larisse Kazası aynı zamanda toplam nüfus (49,326 kişi) yönünden en kalabalık

⁴⁶ FO 881/3655, s. 35.

⁴⁷ FO 881/3655, s. 35.

⁴⁸ FO 881/3655, s. 36.

kaza konumundaydı. Sınırlarında en fazla köye sahip olan kaza Trikkala (Tırhala) (128 köy), en az köye sahip olan kaza Ellasou Kazası (57 köy) idi. Carditcha Kazası ise toplam nüfus yönünden (11.819) sancağın en küçük kazasıydı.⁴⁹ (Tablo 35)

F. Jannina (Yanya) Vilayeti Sancaklarının Toplam Nüfusu

İncelenen dönemde 5 sancaktan müteşekkil olduğu anlaşılan Yanya Vilayeti sınırlarında yerleşik 2.364 hanede 248.699 Müslüman, 461.357 Gayrimüslim olmak üzere toplam 710.056 erkek nüfus yaşamaktaydı. 109.084 Müslüman erkek nüfusun ikamet ettiği Berat Sancağı vilayet dâhilinde en fazla Müslüman nüfusun yaşadığı sancaktı. (Tablo 36)

9. Pashalik of Salonica (Macadonia) (Selanik Paşalık (Makedonya)) Vilayetine Bağlı Sancak ve Kazaların Erkek Nüfusu

A. Salonica (Selanik) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Vilayetin merkez sancağı olan Selanik Sancağı, 1878 yılında 10 kazadan oluşmaktaydı. Toplam nüfusun yarısına yakını Müslümanlardan oluşmaktaydı. 220.970 nüfusa sahip sancak genelinde toplam 95.966 Müslüman nüfus ikamet etmekteydi. Müslümanlar sancak dâhilindeki her kazada nüfusun önemli bir kısmını teşkil etmekteydi. Doiran (Toyran), Vardar Yenice, Avret Hisar ve Vodine (Vodena) kazalarında Müslüman nüfus Gayrimüslim nüfustan daha fazlaydı. Selanik, Kara Ferai Varrea (Karaferye) ve Cassandra (Kesendire) Kazasında Rum nüfus, Köprülü Kazasında Bulgar Ortodoks Nüfus, Tikveş ve Stroumitza Kazalarında ise Bulgar nüfus çoğunlukta yaşamaktaydı.⁵⁰ (Tablo 37)

B. Monastır (Manastır) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Hem idari birim hem de nüfus yönüyle vilayetin en büyük sancağı durumunda olan Manastır Sancağı, kendisine bağlı 20 kazada 1878 yılında 95.245 Müslüman olmak üzere toplam 291.201 nüfus yaşamaktaydı. Mezkûr sancak dâhilinde Müslümanlar ile birlikte Rum, Bulgar, Vlak ve Sırp nüfus ikamet etmekteydi. Müslüman nüfus, Morichowo Kazası haricindeki diğer 19 kazada sayıca önemli bir miktarda bulunmaktaydı. Eğri Bucak, Tcharsbemba (Kosoni), Dcshuma (Kailar), Starowa, Bechlista ve Colonia (Kolonya) Kazalarındaki Müslüman nüfus sayısı diğer milletlerin toplam nüfuslarından daha fazlaydı. 48.386 kişinin

⁴⁹ FO 881/3655, s. 36.

⁵⁰ FO 881/3655, s. 38.

ikamet ettiği Manastır Kazası toplam nüfus sayısı itibariyle sancağın en kalabalık kazasıydı.⁵¹ (Tablo 38)

C. Seres (Serez) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Serez Sancağı 1878 yılında 8 kaza biriminden oluşmaktaydı. 54.436 Müslüman nüfusun yaşadığı sancağın toplam nüfusu 142.503 idi. Kozmopolitlik bir nüfus yapısına sahip sancakta Müslüman nüfus sayısı birinci sırada olup onu sırasıyla Rum, Bulgar, Bulgar Ortodoks ve Vlak nüfusu takip etmekteydi. Müslüman nüfus, sancağın her kaza biriminde belirgin bir şekilde mevcut olup, Petritch (Prtriç) ve Nevrekop Kazalarında diğer milletlerin toplam nüfusundan daha fazla miktarda bulunmaktaydı.⁵² (Tablo 39)

D. Drama Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Drama Kazası toplam nüfus yönünden sancağın en küçük kazası olmakla birlikte, Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfusa oranla en yoğun olduğu kazaydı. Nitekim 80.524 olan kazanın toplam nüfusunun 65.134'ü Müslümanlardan oluşmaktaydı. Müslüman nüfusun en baskın olduğu kaza Darıdere Kazasıydı. 20.139 Müslümanın ikamet ettiği kazada 324 Gayrimüslim yaşamaktaydı.⁵³ (Tablo 40)

10. FO 881/3655 Numaralı İngiliz Konsolos Raporu ve Kemal H. Karpat'ın "Osmanlı Nüfusu" Başlıklı Eserine Göre 1878 Yılı Avrupa Türkiye'si Nüfusunun Karşılaştırmalı Analizi

Avrupa Türkiye'si demografik yapısını konu alan ve çalışmamızın temelini oluşturan 1878 tarihli FO 881/3655 numaralı H.Layard imzalı rapor ile Kemal H. Karpat tarafından hazırlanmış *Osmanlı Nüfusu* isimli eserin Balkanlar kısmı ile ilgili nüfus verilerinin karşılaştırılmasıyla elde edilen sonuçlarda birtakım farklılıklar tespit edilmiştir.

Karpat, Osmanlı salnameleri, nüfus defterleri ve sair kaynaklara dayandırarak hazırladığı eserinde 1878 senesinde Avrupa Türkiye'sinin 9 vilayet, 33 sancak ve 205 kaza biriminden oluştuğunu saptamıştır. Karpat yapmış olduğu titiz çalışmalar neticesinde, Avrupa Türkiye'sindeki Edirne, Tuna, Sofya, Selanik, Bosna, Hersek,

51 FO 881/3655, s. 38.

52 FO 881/3655, s. 38.

53 FO 881/3655, s. 39.

Manastır, Yanya ve İşkodra eyaletleri sınırlarındaki toplam 809.716 hanede 4.362.142 erkek nüfusun ikamet ettiğini tespit etmiştir.

Osmanlı gazeteleri, askeri belgeler ve sair kaynaklardaki bilgilerden hazırlanmış olan 1878 tarihli İngiliz Konsolosu Henry Layard imzalı rapor ise Karpat'a yakın bilgiler vermekle birlikte Bosna ve Hersek vilayetlerini kapsamadığı gibi Edirne ve Selanik vilayetlerini mükerrer kaydetmiştir. Bu hatalar kabul edildiğinde 9 vilayetin yazıldığı raporda, 32 sancak (6 sancak mükerrer yazılmış), 236 kaza (mükerrer yazılan kazalar var), 6 nahiye ve 15 kantonda toplam 4.985.749 erkek nüfusun yaşadığı belirtilmiştir. Raporda Avrupa Türkiye'si nüfusu, dini ve etnik cemaatlere göre tasnif edilmiştir. Bu verilere göre 1878 senesinde Avrupa Türkiye'sinde 1.825.271 Müslüman, 3.160.478 diğer millet ve cemaatlere mensup erkek nüfus ikamet etmekteydi. Bosna ve Hersek vilayetlerindeki Müslüman nüfusun eklenmesi durumunda bölgedeki Müslüman nüfus sayısı daha da artacak ve bölgenin demografik yapısının Müslümanların lehine değişeceği de muhakkaktır. (Tablo 41,42 ve 43)

Sonuç

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Rumeli'de başlattığı fetihler sonucunda kazandığı topraklara Anadolu'dan Türk konar-göçer aileleri yerleştirmeye başlamıştır. Devlet-i Aliye'nin bu iskân politikası sonucunda Balkanlar, XIX. yüzyıla gelindiğinde neredeyse Müslüman Türk yurdu haline dönüşmüştü. Osmanlı Devleti'nin bu iskân politikası rastgele olmayıp bir stratejiye dayalı olarak gerçekleştiriliyordu. Rumeli'de Türk nüfusu ve askeri gücünü artırmaya yönelik iskân stratejisi ile Osmanlı Devleti, bölgede yeni yerleşim birimleri kurmuş ve kısa zamanda buralarda kalıcı olduğunu ispatlamıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı Devleti Balkanlardaki demografik gücünü korumuş hatta Rusların 1860 yıllarda Kafkasları işgali ile birlikte Kafkaslardan Anadolu'ya kaçan çok sayıda Çerkez de Balkanlara yerleştirilmişti. Ancak 93 Harbi ile Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Bulgaristan'ın bir kısmının bağımsız olması Bosna-Hersek'in idari açıdan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlanması ile Balkanlardaki Müslüman Türk nüfusunun bir kısmı katliama uğrarken büyük bir kısmı da canını kurtarmak üzere akın akın Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştı. Artık Balkanlarda kaybedilen her toprak buradaki nüfus gücümüzün kaybı anlamına geliyordu. Balkan Savaşları neticesinde Balkanlar ile siyasi ve coğrafik bir bağımız kalmamış bölgedeki milyonlarca Müslüman Türk nüfus ya katledilmiş ya da Anadolu'ya göç etmiştir.

Bölgede kalan soydaşlarımız da Hıristiyan unsurların türlü türlü baskılarına maruz kalmış ve kalmaya devam etmektedir.

Çalışmamızın temel kaynağını teşkil eden 1878 tarihli İngiltere İstanbul Başkonsolosu Henry Layard imzalı raporun bitimi 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin sonuna denk gelmektedir. Nitekim söz konusu rapora, 93. Harbi öncesi ve sırasında kaybedilen toprakların büyük bir kısmının nüfus verileri dâhil edilmemiştir. Kemal H. Karpat'ın *Osmanlı Nüfusu* isimli eseri ile kıyaslandığında raporda kayıtlı Osmanlı Avrupa Türkiye'si nüfusunun birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Karpat'ın *Osmanlı Nüfusu* eseri ve İngiliz konsolos raporunda aynı tarihlerde (1878) belirtilen idari birimler arasında birtakım farklılıklara rastlanmaktadır. Şöyleki: Karpat, *Osmanlı Nüfusu* adlı kitabında Edirne Sancağına bağlı 11 kaza, raporda 9 kaza; Karpat Tekirdağ Sancağına bağlı 6 kaza, raporda 8 kaza; Karpat Rusçuk Sancağına bağlı 8 kaza olduğunu tespit ederken raporda Rusçuk kazasına 10 kazanın bağlı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Raporda her sancak merkezinin nüfusu sancağın ismi ile kaza birimi altında verilmiştir. Ancak Karpat'ta Sancak merkezinin nüfusu belirtilmemiştir. Raporda 1878 yılında Avrupa Türkiye'si dâhilindeki 9 vilayet 32 sancak 236 kaza, 6 nahiye ve 15 kanton gösterilmişken; Karpat Avrupa Türkiye'sinin 1878 senesinde 9 vilayete 33 sancak ve 205 kazadan müteşekkil olduğunu tespit etmiştir. Çalışmamızın temel kaynağı olan rapor, 1878 yılına ait Avrupa Türkiye'si nüfusu hakkında bilgi vermesinin ötesinde, her yerleşim biriminde yaşayan nüfusu etnik yapı ve dini cemaatlere ayırarak sunması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Kaynaklar

National Archieve Foreign Office Raporları

FO (Foreign Office) 881/3655. *Statistical 19 as to the Populations of European Turkey:1878*, Part.II,

Araştırma ve İnceleme Eserler

Adanır Fikret, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, der. Mete Tunçay Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 33-72.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Alkım Yayınları, İstanbul 2007.

İpek, Nedim, “Balkanlarda Ulus Devletlerin Oluşumu ve Nüfus Politikaları”, *Uluslararası Balkan Sempozyumu Balkan Savaşlarının 100. Yılı Bildiriler*, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

İpek, Nedim, *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Tezi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1991.

İpek, Nedim, *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C VIII. Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.

Karpat Kemal. H., “Balkanlar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C V, İstanbul 1992, s. 25-32-.

Karpat Kemal. H., *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 2017.

Karpat Kemal. H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Karta, Nurullah, *XVI. Yüzyılda Filibe Kazası*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2005.

Kodaman Bayram, “1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s. 19-197-.

Uzer, Tahsin, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Ünlü Sarı, Mucize, *Manastır Vilayeti'nin İdari ve Sosyal Yapısı (1873-1912)*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 1996.

Zhelyazkova Antonina, “Bir Tarih Yazımı Sorunsalı Olarak Balkanlar'da İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektifi”, *Osmanlı ve Balkanlar Bir Tarihyazımı Tartışması*, Der: Fikret Adanır-Suraiya Faroqhi, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 259-306.

<https://www.stratejikortak.com/2016/12/yugoslavyanin-dagilisi-2.html>

TABLolar**Tablo 1:** Avrupa Türkiye'si

Sıra No	Vilayet	Mil (Ölçümü)	Nüfusu/Kişi
1	İstanbul	46*3	685.200
2	Edirne	1.140*3	1.353.352
3	Scutarie/Albenian (İşkodra)	225*1	1.288.000
4	Prizrend (Prizren)	667*8	1.199.154
5	Danube/Tuna	1.684*0	2.016.430
6	Jannina (Yanya)	661*5	710.501
7	Salonique (Selanik)	1.008*0	1.237.338
8	Bosnie (Bosna)	1.134*4	1.242.456
9	Crete (Girit)	156*5	210.000
	Toplam	6.723*9	9.942.431

Tablo 2: Asya Türkiye'si

Sıra No	Vilayet	Mil (Ölçümü)	Nüfusu/Kişi
1	İstanbul	232*5	796.600
2	Bursa	1.358*3	1.030.244
3	Aydın	929*7	980.000
4	Adalar	264*4	443.035
5	Kıbrıs	173*2	144.000
6	Kastamonu	974*5	774.212
7	Ankara	1.260*0	1.004.478
8	Konya	1.884*0	800.122
9	Adana	671*0	324.062
10	Trabzon	732*7	937.700
11	Sivas	1.167*3	571.808
12	Erzurum	2.345*2	885.186
13	Diyarbakır	1.770*7	708.288
14	Bağdat	5.877*0	2.200.200
15	Halep	191*7	539.311
16	Suriye	3.102*5	973.120
17	Hicaz ve Yemen	10.312*5	1.134.305
18	Sisam Adası (Sisam)	10*0	43.300
	Toplam	43.998*7	14.280.291

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

151

Tablo 3: Afrika Nezdinde

Sıra No	Vilayet	Mil (Ölçümü)	Nüfusu
1	Mısır	31.000*0	8.400.000
2	Trablusgarp	20.859*4	1.150.000
3	Tunus	2.441*7	1.929.000
	Toplam	54.301*1	11.479.000

Tablo 4: Etats Vassaux (Kaybedilen Topraklar)⁵⁴

Sıra No	Vilayet	Mil (Ölçümü)	Nüfusu
1	Bulgar Prenslığı	2.210*0	4.500.000
2	Sırbistan	791*0	1.319.389
3	Karadağ	70.*	100.000
	Toplam	3.062*0	5.919.389

Tablo 5: Genel Toplam

Sıra No	Vilayet	Mil (Ölçümü)	Nüfusu
1	Avrupa Türkiye'si	6.723*9	9.942.291
2	Asya Türkiye'si	43.998*7	11.280.291
3	Afrika Türkiye'si	54.301*1	11.479.000
4	Etats Vassaux (Kaybedilen Topraklar)	3.062*0	5.919.389
	Toplam	108.085*7	41.621.111

Tablo 6: Andrinople (Edirne) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfusu	Çingene Nüfusu	Gayrimüslim Nüfusu
1	Andrinople (Edirne) Kazası	335	19.131	802	47.192
2	Kizil-Aghatch (Kızılbaş) Kazası	34	1.708	-	3.644
3	Demotika (Dimetoka) Kazası	200	18.522	-	20.217
4	Djisri-Erken (Cisri-Ergene/Uzunköprü) Kazası	69	3.333	165	14.683
5	Havsza Kazası	25	1.879	69	2.978
6	Babaeski Kazası	19	741	17	2.641
7	Kırkkilise Kazası	31	2.825	59	12.048
8	Pınar Hisar Kazası	18	1.127	-	6.689
9	Çirmen Mustafa Paşa Kazası	102	7.827	192	10.778
	Toplam	833	57.093	1.304	120.870
	Nüfus Genel Toplamı		179.267		

54 Muhtemelen kastedilen topraklar; Romanya, Sırbistan ve Karadağ'dır. Ayrıca raporda Bosna Hersek'e de yer verilmemiştir.

Tablo 7: Philippopoli (Filibe) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfusu	Çingene Nüfusu	Gayrimüslim Nüfusu
1	Philippopoli (Filibe) Kazası	298	26.222	3.861	66.119
2	Bazardjik (Pazarçık) Kazası	110	9.265	2.122	30.146
3	Hasköy Kazası	233	21.681	1.415	18.418
4	Eski Zağra Kazası	100	4.891	266	16.617
5	Kezanlık (Kızanlık/ Kazanlık) Kazası	47	10.921	1.304	11.856
6	Tchirpan (Çırpan) Kazası	44	4.228	806	14.770
7	Ahi Çelebi Kazası	41	5.821	241	4.517
8	Sultan Yeri Kazası	100	10.303	198	102
	Toplam	973	93.330	10.213	162.545
	Nüfus Genel Toplamı	266.088			

Tablo 8: Slivno (İslimye) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfusu	Çingene Nüfusu	Gayrimüslim Nüfusu
1	Slivno (İslimye) Kazası	67	7.184	1.074	12.910
2	Karinabad/Yanbolu Kazası	88	8.341	1.059	7.787
3	Yeni Zağra Kazası	51	4.337	311	9.289
4	Aidos (Aydos) Kazası	77	8.531	57	1.772
5	Messemvria (Müscuri) Kazası	63	4.937	762	6.050
6	Bourgas (Bergos) Kazası	65	3.870	267	9.153
	Toplam	431	37.200	3.530	49.961
	Nüfus Genel Toplamı	90.691			

Tablo 9: Rodosto (Tekfurdağı/Tekirdağ) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfusu	Çingene Nüfusu	Gayrimüslim Nüfusu
1	Rodosto (Tekirdağ) Kazası	53	4.741	282	10.536
2	Vize Kazası	43	2.492	30	9.250
3	Serai (Saray) Kazası	-	-	-	-
4	Midia (Midye) Kazası	-	-	-	-
5	Tchorlou (Çorlu) Kazası	39	1.323	-	1.362
6	Lule Bourgas (Lüleburgaz) Kazası	33	2.263	-	4.364

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

153

7	Hairembol (Hayrabolu) Kazası	46	5.402	-	1.973
8	Malgara (Malkara) Kazası	52	2.026	102	1.750
	Toplam	266	18.247	414	31.090
	Nüfus Genel Toplamı		49.751		

Tablo 10: Gallipoli (Gelibolu) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfusu	Çingene Nüfusu	Gayrimüslim Nüfusu
1	Gallipoli (Gelibolu) Kazası	14	2.043	21	6.475
2	Caradjak et de Macri	64	4.803	-	6.015
3	Charkeui (Şarköy/ Evreşe) Kazası	56	2.100	110	13.510
4	Kechan (Keşan) Kazası	51	1.665	271	5.228
5	Enos (İnöz) Kazası	15	367	78	2.215
6	Ghiumurdjina (Gümülcine)	244	18.740	-	5.738
	Toplam	444	29.718	480	39.181
	Nüfus Genel Toplamı		69.379		

Tablo 11: Roustchouk (Ruşçuk) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Sıra No	Sancak Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus Sayısı	Gayrimüslim Nüfus Sayısı
1	Roustchouk (Ruşçuk) Kazası	81	12.156	12.003
2	Choumia (Şumnu) Kazası	116	28.205	10.467
3	Yeni Pazar Kazası	39	7.379	2.292
4	Silistre Kazası	235	21.009	11.932
5	Rasgrad (Hazergrad) Kazası	145	42.354	15.378
6	Nicopoli (Niğbolu) Kazası	61	11.276	21.901
7	Sistow (Ziştovi) Kazası	40	7.975	14.552
8	Plevne Kazası	47	9.764	22.024
9	Eski Djouma (Eski Cuma) Kazası	47	12.938	2.965
10	Totrakan (Tutrakan) Kazası	41	7.750	2.136
	Toplam	852	160.803	115.650
	Toplam Genel Nüfus		276.453	

Tablo 12: Widdin (Vidin) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Sıra No	Sancak Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus Sayısı	Gayrimüslim Nüfus Sayısı
1	Widdin (Vidin) Kazası	66	10.838	15.249
2	Berkoficha (Berkofça) Kazası	95	4.862	36.294
3	Lom Kazası	75	6.174	32.351
4	Rahova Kazası	61	7.225	16.841
5	Adlie (Adliye) Kazası	43	2.737	19.740
6	Vtratz (İvranca) Kazası	83	3.493	27.021
7	Belgradçık Kazası	41	1.856	7.496
	Toplam	464	37.185	154.992
	Toplam Genel Nüfus		192.177	

Tablo 13: Sofia (Sofya) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Sıra No	Sancak Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus Sayısı	Gayrimüslim Nüfus Sayısı
1	Sofia (Sofya) Merkez Kaza	198	6.220	42.783
2	Kustendil (Köstendil) Kazası	174	4.116	28.963
3	Samakov Kazası	59	2.701	21.580
4	Doubnitza (Dubniçe) Kazası	71	1.834	11.237
5	Radomir Kazası	29	1.523	16.346
6	İzladi Kazası	19	2.191	4.200
7	Orkhanie (Orhaniye) Kazası	30	2.312	19.692
8	Djumaa (Cuma-i Bala) Kazası	38	2.896	8.038
	Toplam ⁵⁵	718	23.793	152.839
	Toplam Genel Nüfus		176.632	

55 FO 881/3655, s. 4.

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

155

Tablo 14: Tırnova (Tırnova) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu⁵⁶

Sıra No	Sancak Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus Sayısı	Gayrimüslim Nüfus Sayısı
1	Tırnova (Tırnova) Merkez Kaza	126	21.754	36.119
2	Rahovitza (Rahoviçe) Nahiyesi	6	436	9.735
3	Bebrova Kazası	25	5.929	4.146
4	Elena Kazası	20	-	7.774
5	Dryanova Kazası	10	164	4.269
6	Travna Kazası	6	-	7.087
7	Lofça Kazası	77	21.502	48.154
8	Osman-Bazar (Osman Pazarı) Kazası	88	16.446	1.688
9	Kazgan Nahiyesi	1	313	2.540
10	Selvi Kazası	34	8.813	14.400
11	Gabrova Kazası	19	45	14.870
	Toplam ⁵⁶	416	75.402	115.091
	Toplam Genel Nüfus		190.493	

Tablo 15: Toultscha (Tulça) Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Sıra No	Sancak Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus Sayısı	Gayrimüslim Nüfus Sayısı
1	Toultscha (Tulça) Kazası	17	1.419	7.713
2	İssaktcha (İsalıç) Kazası	10	34	2.649
3	Kilia (Kili) Kazası	9	15.706	15.011
4	Mahmudiye Kazası	10	6.124	8.934
5	Soulina (Sünne) Kazası	12	15.950	301
6	Babadagh (Babadağı) Kazası	58	12.326	3.672
7	Matchin (Maçin) Kazası	26	12.022	909
8	Kustendje (Köstence) Kazası	34	1.395	2.598
9	Hırsova Kazası	39	163	850
10	Medjidie (Mecidiye) Kazası	56	2.192	1.513
	Toplam	272	67.331	44.150
	Toplam Genel Nüfus		111.481	

Tablo 16: Varna Sancağına Bağlı Kazalar Nüfusu

Sıra No	Sancak Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus Sayısı	Gayrimüslim Nüfus Sayısı
1	Varna Merkez Kaza	68	8.002	5.170
2	Pravadi Kazası ⁵⁷	91	10.081	4.119
3	Baltchik (Balçık) Kazası	72	6.333	3.618
4	Bazardjik (Pazarcık) Kazası	109	13.040	3.881
5	Mangalia (Mankalya) Kazası	75	5.930	499
	Toplam	415	43.386	16.785
	Toplam Genel Nüfus		60.171	

Tablo 17: Bitolia/Monastır (Manastır) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Hane Sayısı	Müslüman Nüfus	Bulgar Nüfus	Ulahlar ⁵⁸	Çingene Nüfusu ⁵⁹
1	Prilep (Perlepe) Merkez Kaza	145	8.916	5.922	31.084	395	683
2	Florina Kazası	62	8.542	5.706	16.667	1.300	790
3	Ressine-Prespa Kazası	63	4.908	2.404	7.963	3.335	
4	Kitchovo/Kertchovo (Kırçova) Kazası	110	4.003	4.353	8.741	-	-
5	Djournali (Cumali) Kazası	42	3.366	3.585	5.549	-	-
6	Ochrida (Ohri) Kazası	100	9.008	4.191	19.356	981	410
7	Bitolia (Manastır) ⁶⁰	190	-	9.500	40.000	5.800	1.000
8	Castoria ⁶¹ Kazası	73	11.713	4.575	23.074	4.032	-
	Toplam	785	50.356	40.236	152.534	15.843	2.883
	Toplam Genel Nüfus			261.852			

57 Pravadi Kazası hakkında detaylı bilgiye ulaşmak için bakınız: Ayşe Kayapınar, “Osmanlı Döneminde Rumeli’de Bir Nahiye Merkezi: Pravadi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: XXX/1, -s. 121-148, 2015. Machiel Kiel, “Pravadi”, - Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (DİA), CXXXIV, İstanbul 2007, -s. 339-340.

58

59

60 İncelenen dönemde Bitolia/Manastır kazasında tabloda belirtilen etnik milletlerin sayısı ile birlikte 1.500 Arnavut, 700 Rum ve 750 Musevi erkek nüfus yaşamaktaydı.

61 İncelenen dönemde Bitolia/Manastır kazasında tabloda belirtilen etnik milletlerin sayısı ile birlikte 1.675 Arnavut ve 2.500 Musevi erkek nüfus yaşamaktaydı.

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

157

Tablo 18: Seres (Serez) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Hane Sayısı	Müslüman Nüfus	Bulgar Nüfus	Rum Nüfus	Çingene	Ulahlar	Pomak ⁶²
1	Seres (Serez) Merkez Kaza	134	13.337	9.591	18.510	11.057	875	-	-
2	Nevrekop Kazası	138	16.280	6.638	26.375	-	-	215	13.873
3	Demir Hisar Kazası	77	7.917	4.480	20.010	-	-	460	-
4	Melnik/Menlik Kazası	77	4.903	3.310	11.208	560	-	-	-
5	Zihna (Zihne) Kazası	39	5.732	2.551	7.241	6.168	300	577	-
6	Petritch (Petriç) Kazası	42	3.557	2.774	7.551	-	-	-	-
	Toplam	507	51.726	29.344	90.895	17.785	1.175	1.252	13.873
	Toplam Genel Nüfus			154.324					

Tablo 19: Salonique (Selanik) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Hane Sayısı	Müslüman Nüfus	Bulgar Nüfus	Rum Nüfus	Çingene	Pomak	Arnavut Müslim Nüfus
1	Salonique (Selanik) Merkez Kaza	73	23.912	10.335	23.517	7.441	-	-	-
2	Vodina (Vodine) Kazası	63	6.150	2.459	24.060	-	-	5.838	-
3	Avret-Hisar Kazası	153	7.767	10.841	27.396	-	1.621	-	-
4	Debre Kazası	132	13.943	10.659	15.820	-	-	6.705	2.644
5	Kuprulu/Vesle (Köprülü) Kazası	93	5.225	2.759	16.877	-	-	1.277	-
6	Stroumitza Kazası	79	8.190	6.365	18.732	-	130	-	-
7	Dorian (Toyran) Kazası	77	5.133	6.683	5.418	-	-	1.585	-
	Toplam	670	70.320	50.101	131.820	7.441	1.751	15.405	2.644
	Toplam Genel Nüfus			209.162					

⁶² Bulgar Müslüman Türklere denir.

Tablo 20: Andrinople (Edirne) Sancağına Bağlı Kaza ve Nahiyelerin Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Hane Sayısı	Müslüman Nüfus	Bulgar Nüfus	Rum Nüfus
1	Edirne Merkez Kaza Üsküdar Nahiyesi	59	4.751	1.864	19.855	742
A	Ada Nahiyesi	33	1.822	1.555	2.646	3.727
B	Tchoke (Çöke) Nahiyesi	64	4.441	1.391	17.725	1.417
C	Monastir (Manastır) Nahiyesi	41	5.054	409	20.855	5.693
2	Kırkkilise Kazası	30	6.769	4.097	23.093	2.850
3	Tchirmen (Çermen) Kazası ⁶³	55	9.056	2.218	9.633	1.627
4	Babaeski/Babaiatik Kazası ⁶⁴	23	1.632	1.101	4.112	1.784
5	Bouinar Hissar (Pınar Hisar) Kazası ⁶⁵	20	3.317	1.359	10.202	3.416
6	Hafsa (Havs) Kazası ⁶⁶	24	1.776	1.792	4.661	1.708
7	Cazil Aghatch (Kızılağaç) Hatousnelli (Hatuneli) Kazası ⁶⁷	34	2.977	1.425	11.489	-
8	Ouzounkepru (Uzunköprü) /Erghene (Ergene) Kazası ⁶⁸	64	4.335	6.522	8.870	6.777
9	Moustapha Pacha (Mustafa Paşa) Kazası ⁶⁹	22	3.739	1.450	15.708	-
10	Dymotica (Dimetoka) Kazası ⁷⁰	126	13.627	13.608	20.797	15.697
	Toplam	595	63.296	38.791	169.648	45.438
	Toplam Genel Nüfus				253.877	

63 Çirmen Kazasında tabloda belirtilen etnik milletlerin yanı sıra 347 Çingene erkek nüfus ikamet etmekteydi.

64 Terzely Köyünde 175 Çerkez erkek nüfus yaşamaktaydı.

65 İvan Köyünde 330 Çerkez erkek nüfus yaşamaktaydı.

66 Taptık Köyünde 180 Tatar, Karaağaç Köyünde 146 Tatar, Mandradja Köyünde 130 Tatar, Baluşlar Köyünde 178 Çerkez ve Pavloköy'de 194 Tatar ve Çerkez erkek nüfus yaşamaktaydı.

67 Dorucly Köyünde 710 Çerkez erkek nüfus ikamet etmekteydi.

68 Altıntaş Köyünde 395 Arnavut, İbriktepe Köyünde 760 Arnavut, Zalyf Köyünde 1740 Arnavut, Aslan Köyünde 494 Arnavut, Keramedji Köyünde 390 Arnavut, Arnavutköy'de 448 Arnavut, Baldır Köyünde 60 Çerkez ve Orhaniye Köyünde 98 Çerkez erkek nüfus ikamet etmekteydi.

69 Haydar Baba Köyünde 24 Arnavut ikamet etmekteydi

70 Mandritza Köyünde 1080 Arnavut erkek nüfus yaşamaktaydı

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

159

Tablo 21: Tekirdağ/Rodosto Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Hane Sayısı	Bulgar Nüfusu	Arnavut Nüfusu	Rum Nüfusu
1	Viza (Vize) Kazası	19	3.513	10.487	-	5.884
2	Malgara (Malkara) Kazası	24	2.317	5.718	675	4.592
	Toplam	43	5.830	16.205	675	10.476
	Toplam Genel Nüfus			27.356		

Tablo 22: Gallipoli (Gelibolu) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Hane Sayısı	Bulgar Nüfus	Rum Nüfus
1	Feredjik (Ferecik) Kazası	21	3.076	12.585	2.179
2	Ghumurdjina (Gümlüce) Kazası	26	2.440	9.062	3.645
	Toplam	47	5.516	21.647	5.824
	Toplam Genel Nüfus			27.471	

Tablo 23: Scutari/Albanie (İşkodra) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Müslüman Nüfus	Çingene Nüfusu	Katolik Nüfusu	Sırp ve Bulgar Nüfusu	Gayrimüslim Nüfus
1	Scodra (İşkodra) Kazası	30.400	400	18.200	4.600	-
2	Antivari Kazası	9.000	250	3.000	4.500	-
3	Dulcigno Kazası	4.000	400	2.000	-	-
4	Lech ou Aleesio (Leç) Kazası	3.500	250	1.000	-	-
5	Podgoritza (Podgoriçe) Kazası	7.700	-	-	12.500	-
6	Spoutz Kazası	-	-	-	-	-
7	Zadrina (Mardina) Kazası	2.000	-	16.000	-	-
8	Durazzo (Razrime) Kazası	7.050	200	-	17.300	-
9	Tiru (Tiran) Kazası	11.183	200	-	-	26.222
	Toplam	74.830	1.700	83.722	21.600	26.222
	Toplam Genel Nüfus	208.074				

Tablo 24: Arnavutluk Mirditie Bölgesindeki Katolik ve Müslüman Nüfusu

Sıra No	Kanton Adı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Leh-Djebal Kantonu	-	2.200
2	Docazin Kantonu	4.200	2.600
3	Polati Kantonu	-	6.412
4	Konle Menti Kantonu	200	3.800
5	Hoti Kantonu	500	4.000
6	İskrali Kantonu	1.280	3.000
7	Kastrati Kantonu	1.000	3.600
8	Retchhilohovo Kantonu	1.200	60
9	Rei-Oula Kantonu	360	1.240
10	Pochirka Kantonu	2.700	1.400
11	Kopliki Kantonu	2.000	2.050
12	Kirika Kantonu	860	40
13	Bojaghid Kantonu	250	600
14	Gonroudi Kantonu	1.000	2.000
15	Terbidji Kantonu	-	2.000
	Toplam	15.550	35.002
	Toplam Genel Nüfus	50.552	

Tablo 25: Bourgas (Bergos), Achialo (Ahyolu) ve Missuria (Müseuri) Kazalarındaki Rum Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Hane Sayısı
1	Bourgas (Bergos) Kazası	9	2.250
2	Achialo (Ahyolu) Kazası	3	900
3	Missuria (Müseuri) Kazası	7	975
	Toplam	19	4.125

Tablo 26. İslimye/Slimnia Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Rum Nüfusu	Müslüman Nüfusu	Bulgar Nüfusu	Köy Sayısı
1	Aidos (Aydos) Kazası	-	17.000	5.000	86
2	Yeni Zaghra (Yeni Zağra) Kazası	-	7.000	14.000	83
3	Slimnia (İslimye) Kazası	-	10.000	18.000	71
4	Yamboli (Yanbolu) Kazası	-	4.000	12.000	65

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

161

5	Karnabad (Karinabad) Kazası	-	5.000	7.000	48
6	Missuria (Müseuri) Kazası	3.500	6.500	3.000	29
7	Achialo (Ahyolu) Kazası	4.500	2.500	3.000	29
8	Bourgas (Bergos) Kazası	14.000	11.000	10.000	90
	Toplam	22.000	63.000	69.000	511
	Toplam Genel Nüfus		154.000		

Tablo 27: Prizrend (Prizren) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Prizrend (Prizren) Kazası	199	35.628	8.300
2	İpek Kazası	192	9.981	8.914
3	Tchakova (Yakova) Kazası	150	12.553	2.757
4	Pristina (Pristine) Kazası	258	12.553	2.757
5	Ghuilan (Gilan) Kazası	227	12.544	11.607
6	Dehir Kazası	250	6.752	2.571
7	Kuzina (Gosine) Kazası	20	2.570	1.125
	Toplam	1.493	93.458	41.099
	Toplam Genel Nüfus		134.557	

Tablo 28. Üsküb (Üsküp) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Üsküb (Üsküp) Kazası	170	17.153	16.692
2	Kotchatı (Koçana) Kazası	63	4.033	4.250
3	İchtib (İştîp) Kazası	130	11.920	11.201
4	Radovista (Radoviste) Kazası	58	6.100	4.700
5	Egari-Palanka (Palanka) Kazası	67	3.991	5.901
6	Komanova Kazası	122	9.116	15.244
7	Kratova (Karatova/Krastova) Kazası	41	2.921	3.911
	Toplam	651	55.234	61.899
	Toplam Genel Nüfus		117.133	

Tablo 29: Nisch (Niş) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Nisch (Niş) Kazası	128	4.921	18.107
2	Charkeuy/Pirot (Şehirköy) Kazası	219	5.772	29.741
3	Vrania (İvraniye) Kazası	325	12.502	30.061
4	Lescovatz (Leskofça) Kazası	254	10.525	21.030
5	Urkub (Ürgüb) Kazası	141	6.207	4.618
6	Kourchounli (Kurşunlu) Kazası	91	5.951	757
7	Turbein Kazası	94	149	7.072
	Toplam	1.252	46.028	110.386
	Toplam Genel Nüfus		156.414	

Tablo 30. Dibre (Debre) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Debre-i Bala Kazası	159	16.851	8.618
2	Matt (Matu) Kazası	43	15.740	-
3	Debre-Zir Kazası	42	55.020	150
4	Elbassan (İlbassan) Kazası	120	24.776	9.979
	Toplam	364	112.387	9.979
	Toplam Genel Nüfus		122.366	

Tablo 31: Jannina (Yanya) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Jannina (Yanya) Kazası	233	3.923	81.931
2	Adjunat (Aydonat) Kazası	64	3.900	8.000
3	Grabania (Grebene) Kazası	79	4.640	27.898
4	Kunia (Koniçe) Kazası	62	5.027	22.901
5	Metchovo Kazası	5	-	6.530
	Toplam	443	17.490	147.260
	Toplam Genel Nüfus		164.750	

Tablo 32: Argyhyrocastro (Ergri) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Arghyrocastro (Ergri) Kazası	62	12.000	15.622
2	Premeti (Permedi) Kazası	148	25.501	17.743
3	Tepedelen Kazası	61	16.507	5.685
4	Philates Kazası	63	9.251	12.947
5	Delvino (Delvinya) Kazası	130	11.240	17.554
6	Vochina Kazası	43	850	18.652
	Toplam	507	75.439	88.803
	Toplam Genel Nüfus		164.242	

Tablo 33: Berat/Vallona (Berat/Avlonya) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Berat Kazası	475	74.494	30.610
2	İskrapar (Esferbar) Kazası	60	6.700	192
3	Vallona (Avlonya) Kazası	64	21.000	1.400
4	Dimoritcha (Timurice) Kazası	43	6.890	-
	Toplam	642	109.084	32.202
	Toplam Genel Nüfus		141.286	

Tablo 34: Prevesa (Preveze) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Prevesa (Preveze) Kazası	36	1.100	12.000
2	Parga Kazası	24	910	4.400
3	Margalitch (Margiç) Kazası	55	20.260	4.750
4	Arta (Narda) Kazası	135	3.750	22.000
	Toplam	250	26.020	43.150
	Toplam Genel Nüfus		69.170	

Tablo 35: Trikkala/Thessalie (Tırhala) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Larisse Kazası	124	12.934	36.392
2	Volo (Golos) Kazası	112	852	36.688
3	Trikkala (Tırhala) Kazası	128	1.866	42.668
4	Ellasou (Alasonya) Kazası	57	816	14.518
5	Pharsale Kazası	90	4.500	8.690
6	Carditcha (Karadice) Kazası	111	788	11.031
	Toplam	522	21.756	149.987
	Toplam Genel Nüfus		171.743	

Tablo 36: Jannina (Yanya) Vilayeti Sancaklarının Toplam Nüfusu

Sıra No	Sancak Adı	Köy Sayısı	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
1	Jannina (Yanya) Merkez Sancak	443	17.490	147.260
2	Arghyrocastro (Ergri) Sancağı	507	75.349	88.803
3	Berat Sancağı	642	109.084	32.202
4	Preveze Sancağı	250	26.020	43.105
5	Trikkala (Tırhala) Sancağı	522	21.756	149.987
	Toplam ⁷¹	2.364	248.699	461.357
	Toplam Genel Nüfus		710.056	

Tablo 37: Salonica Pashalik (Macedonia) (Selanik Paşalık Makedonya) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı ⁷²	Müslüman Nüfus	Rum Nüfusu	Bulgar Nüfusu	Ulahlar	Bulgar Ortodoks Nüfusu
1	Salonica (Selanik) Kazası	19.926	21.671	1.255	-	-
2	Doiran (Toyran) Kazası	8.614	-	3.400	-	-
3	Avret Hisar Kazası	15.843	2.156	11.782	900	-
4	Tikvesh (Tikveş) Kazası	9.420	-	9.735	-	-

71 FO 881/3655, s. 36.

72 **Not:** Ayrıca Selanik Sancağında tabloda belirtilen etnik ve dini millet ve cemaatlerin yanı sıra yaklaşık 300 Bulgar Katolik aile de ikamet etmekteydi. (FO 881/3655, s. 38.)

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

165

5	Keupreuli (Köprülü) Kazası	7.765	-	-	1.000	15.975
6	Vodena (Vodine) Kazası	9.066	4.755	3.812	-	-
7	Vardar Yenidge (Yenice Vardar) Kazası	10.449	8.700	1.500	562	-
8	Karaferye	2.787	8.395	1.291	2.000	-
9	Stroumitza (Ustrumca) Kazası	7.774	1.372	10.314	-	-
10	Cassandra (Kesendire) Kazası	4.322	14.385	-	-	-
	Toplam	95.966	61.434	43.099	4.462	15.975
	Toplam Genel Nüfus	220.936				

Tablo 38: Monastır (Manastır) Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Müslüman Nüfus	Rum Nüfusu	Bulgar Nüfusu	Ulahlar	Sırp Nüfusu	Bulgar Ortodoks'u
1	Manastır Kazası	10.075	12.773	12.774	12.774	-	-
2	Resnya Kazası	1.431	500	1.115	5.785	-	-
3	Presiki Kazası	1.112	-	571	2.757	-	-
4	Perliki Kazası	6.067	-	3.445	2.870	-	10.910
5	Morichowo Kazası	-	-	-	4.025	-	-
6	Kruscheur Kazası	5.565	-	6.456	3.227	-	-
7	Ockrida (Ohri) Kazası	6.469	-	-	2.314	-	11.573
8	Florina (Filorina) Kazası	4.827	450	12.741	1.210	-	1.115
9	Eğri Bucak Kazası	3.308	3.307	-	-	-	-
10	Tcharsbemba (Kosoni) Kazası	3.343	2.601	-	-	-	-
11	Dcshuma/Kailar (Cuma) Kazası	12.655	780	1.978	-	-	-
12	Selwidsche (Serfice) Kazası	1.089	4.094	-	-	-	-
13	Starowa Kazası	8.694	-	-	-	5.115	525
14	Opar Kazası	2.115	500	-	2.029	2.030	-
15	Gyortza Kazası	6.076	-	455	420	7.725	-
16	Bechlista Kazası	5.689	100	-	-	4.311	-

17	Castoria/Kesric Kazası	5.405	18.500	2.500	1.200	-	-
18	Chrupista Kazası	2.990	4.565	-	4.220	-	-
19	Anaselitza Kazası	3.700	15.122	-	-	-	-
20	Colonia (Kolonya) Kazası	4.635	-	-	-	4.495	-
	Toplam	95.245	63.292	42.034	42.831	23.676	24.123
	Toplam Genel Nüfus	291.201					

Tablo 39: Serez Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı ⁷³	Müslüman Nüfus	Rum Nüfusu	Bulgar Nüfusu	Ulahlar	Bulgar Ortodoksu
1	Serres/Serez Kazası	8.855	10.878	5.000	-	-
2	Demir Hisar Kazası	7.457	1.075	6.106	2.859	1.762
3	Menlik Kazası	3.900	4.464	3.360	-	2.791
4	Zichna (Zihne) Kazası	3.062	9.037	1.803	-	950
5	Tetritch (Petriç) Kazası	4.081	725	2.800	-	1.414
6	Newrekop (Nevrekep) Kazası	19.715	500	6.984	-	9.204
7	Rasloh (Razlık) Kazası	4.563	-	-	-	9.214
8	Nigrita Kazası	2.803	7.141	-	-	-
	Toplam	54.436	33.820	26.053	2.859	25.335
	Toplam Genel Nüfus	142.503				

Tablo 40: Drama Sancağına Bağlı Kazaların Nüfusu

Sıra No	Kaza Adı	Müslüman Nüfus	Rum Nüfusu	Bulgar Nüfusu	Ortodoks Bulgar
1	Drama Kazası	11.791	1.950	1.155	1.565
2	Kawala (Kavala) Kazası	5.907	362	-	-
3	Yenidshe Karaso (Yenice Karasu) Kazası	9.533	1.925	406	407
4	Eskidshe/Xanthi (Eskice) Kazası	867	2.738	1.115	-
5	Prawischa (Pravişte) Kazası	5.739	3.346	-	-
6	Daridere Kazası	20.139	-	162	162
7	Saryschban (Sarışaban) Kazası	7.930	97	-	-
8	Yerdsch (Çeç) Kazası	3.228	-	-	-
	Toplam	65.134	10.418	2.838	2.134
	Toplam Genel Nüfus	80.524			

73 **Not:** Ayrıca Serez Sancağı dâhilinde Türkçe konuşan 2000 civarında Hristiyan bulunmaktaydı.

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

167

Tablo 41: 1878 Tarihli FO 881/3655 Numaralı Rapora Göre Avrupa Türkiye'sindeki Etnik ve Dini Cemaatlerin Genel Nüfus Dağılımı

Vilayet	Müslüman Nfs	G.Müslim Nfs	Rum Nfs	Bulgar Nfs	Ortodok Bulgar Nfs	Sırp ve Bulgar	Sırp G.Müslim Nfs	Çingene	Uljah	Pomak	Arnavut Müs.	Katolik	Toplam Nfs
Androniple (Edirne)	235.588	403.647						15.941					655.176
Edirne Merkez	38.791		61.738	223.705							675		324.909
Danube (Tuna)	407.900	599.615											1.007.515
Manastr	50.356			152.534				2.883	15.843				221.616
Salonica (Selanik)	79.445		25.226	222.715				2.926		29.278	2.644		362.234
Selanik/Paşalık (Macedonia)	310.781		168.964	114.024	67.567	90.600	23.676		50.152				825.764
Scutari (İşkodra/ Arnavutluk)	153.380	61.224						1.700				83.722	300.026
Prizrend (Prizren)	307.107	223.363											530.470
Jannina (Yanya)	249.789	461.357											711.155
Toplam	1.833.137	1.749.206	255.928	712.978	67.567	90.600	23.676	23.450	65.995	29.278	3.319	83.722	4.938.865
Genel Toplam	4.938.865												

Tablo 42: Kemal Karpat'a Göre 1878 Yılında Avrupa Türkiye'sinin Nüfusu ve İdari Birimleri

Ana Sayım Bölgesi	Sancak	Nüfus	Binalar/Evler	Bölgedeki Kazalar
Edirne	Edirne	190.585	20.200	Babaiyatık, Pınarhisar, Çesri Ergene, Çermen, Çesri Mustafa Paşa, Havsa, Hatuneli, Dimetoka, Ferecik, Kırkkilise, Kızılağaç.
	Tekfurdağı	49.751	5.875	Çorlu, Hayrabolu, LüleBergos, Midye, Malkara, Vize
	Gelibolu	58.361	9.080	Evreşe, İnöz, Şarköy, Keşan, Gümilcine.
	Filibe	266.088	8.600	Ahiçelebi, Pazarçık, Çırpan, Hasköy, Kızanlık, Zağra-i Atık, Sultanyeri.
	İslimye	87.691	8.700	Ahyolu, Aycos, Bergos, Zağra-i Cedid, Karınabad, Müseuri.
Toplam	(5)	652.676	52.455	(35)
Tuna	Ruşçuk	309.797	22.854	Plevne, Cuma-i Atık, Zıştovi, Silistre, Şumnu, Niğbolu, Hazargrad, Tutrakan.

	Varna	85.805	9.849	Balçık, Pazarcık, Pravadi, Mankalya.
	Vidin	178.823	91.624	İvraca, Berkofça, Belgratçık, Rahova, Adliye, Lom
	Tulça	87.455	9.429	Baba-i Atik, Hirsova, Sunne, Köstence, Maçın, Mecdiye.
	Tırnova	245.894	26.495	Serli, Osmanpazarı, Gabrova, Lofça.
Toplam	(5)	907.774	160.251	(28)
Sofya	Sofya	127.000	19.000	Orhaniye, İzladı, Cuma, Radomir, Samakov, Dupniçe
	Niş	213.180	21.318	Ürgüp, İznebol, İvraniye, Şehirköy, Kurşunlu, Leskofça.
Toplam	(2)	340.180	40.318	(12)
Selanik	Selanik	177.761	13.990	Ustrumca, Petriç, Tikveş, Toyran, Avrathisarı, Karaferye, Köprülü, Vodine, Yenicevardar.
	Serez	151.612	9.542	Demirhisar, Zihne, Menlik, Nevrekop.
	Drama	63.656	3.521	Dandere, Kavala, Yenice-i Karasu.
Toplam	(3)	393.029	27.053	(16)
Bosna	Saray	167.776	39.272	Çelebipazarı, Çaynice, Visoka, Kaladine, Konice, Vişegrad
	İzvornik	262.352	59.241	İzvornik, Berçka, Pelne, Perçe, Gradağaç, Gradcaynice, Miglayı.
	Banaluka	132.128	19.382	Teşne, Derbend, Zayçe, Gradişka.
	Bihke	134.800	13.480	İstosça, Peridor, Krupa, Kosteniçe, Kluç, Maden, Novasil.
	Travnik	185.024	42.510	Akhisar, İhleune, Domana, Glamoç, Yayçe.
	Yenipazar	131.488	12.546	Akova, Brane, Bihor, Prebol, Tırgoviste, Taşlıçe, Kolaşın, Mitroviçe, Yenipazar, Yenivaroş.
Toplam	(6)	1.013.368	186.431	(39)
Hersek	Hersek	100.616	19.549	Bileke, Foça, Foynice, Labuşka, Novesin.
	Gaçka	92.632	8.438	Ustruşça, Panaluka, Penve, Popov, Trebin, Ravice, Lubin, Nişik
Toplam	(2)	193.248	27.987	(13)

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

169

Manastır	Manastır	74.135	20.439	İstarova, Eğribucak, Ohri, Perlepe, Serfice, Florina, Kirçova, Kolonya, Kesriye, Görice, Nasliç
	Prizren	175.365	74.135	İştüp, İpek, Priştine, Gosine, Kalkandelen, Gilan, Lume, Vulçitrin, Yakova.
	Üsküp	112.550	98.725	Palanka, Radovişte, Karatova, Koçana, Kumanova
	Debre	177.104	57.352	İlbasan, Debre-i Bala, Debre-i Zir, Matu.
Toplam	(4)	539.154	250.651	(29)
Yanya	Yanya	102.513	15.270	Aydonat, Filan, Koniçe, Grebene.
	Tırhala	25.000	2.500	Alasonya, İrmıye, Tırhala, Çatalca, Golos, Karadice.
	Ergri	12.000	3.400	Balibogun, Permedi, Tepedelen, Delvinya.
	Preveze	26.000	3.400	Parga, Fener, Margiç, Narda.
	Berat	22.000	2.500	Esferbar, Avlonya, Timurice.
Toplam	(5)	187.513	27.070	(21)
İşkodra		135.000	37.500	Akçahisar, Olgun, Bar, Buka, Podgoriçe, Beklin, Tiran, Diraç, Razrime, Kovaya, Leş, Mardina. (12)
Avrupa Topamları ⁷⁴	(33)	4.362.142	809.716	(205)

Tablo 43: 1878 Tarihli FO 881/3655 Numaralı Rapora Göre Avrupa Türkiye'sinin Nüfusu ve İdari Birimleri

Ana Sayım Bölgesi	Sancak	Müslüman Nüfus	Diğer Nüfus	Bölgedeki Kazalar
Edirne	Edirne	57.093	122.174	Edirne, Kızılağaç, Dimetoka, Cisir-i Ergene (Uzunköprü), Havsa, Babaeski, Kırkkilise, Pınarhisar, Çirmen Mustafa Paşa. (9)
	Filibe	93.330	172.758	Filibe, Pazarcık, Hasköy, Eski Zağra, Kızanlık, Çırpan, Ahi Çelebi, Sultan Yeri. (8)
	İslimye	37.200	53.491	İslimye, Karınabad/Yanbolu, Yeni Zağra, Aydos, Müseuri, Bergos. (6)
	Tekfurdağı/Rodosto	18.247	31.504	Tekfurdağı, Vize, Saray, Midye, Çorlu, LüleBergos, Hayrabolu, Malkara. (8)

74 Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010. s. 251-253.

	Gelibolu	29.718	39.661	Gelibolu, Caradjak et de Macri, Şarköy/ Evrese, Keşan, İnoz, Gümülcine. (6)
Toplam	5	235.588	419.588	37
Edirne Vilayeti Kaza ve Nahiyeleri	Edirne	38.791	215.086	Üsküdar Nahiyesi, Ada N., Tchoke N., Manastır N., Kırkkilise Kazası, Çermen K., Babaeski K., Pınar Hisar K., Havsa K., Kızılağaç/Hatuneli K., Uzunkçprü/ Ergene K., Mustafa Paşa K., Dimetoka K. (4 nahiye, 9 kaza)
	Tekirdağ/Rodosto	-	27.356	Vize, Malkara. (2)
	Gelibolu	-	27.471	Feredjik, Gümülcine. (2)
Toplam	3	38.791	269.913	13 kaza 4 nahiye.
Tuna/ Danube	Ruşçuk	160.803	115.650	Ruşçuk, Şumnu, Yeni Pazar, Silistre, Hazergrad, Niğbolu, Zıştovi, Plevne, Cuma-i Atik, Tutrakan. (10)
	Vidin	37.185	154.992	Vidin, Berkofça, Lom, Rahova, Adliye, İvranca, Belgradcık. (7)
	Sofya	23.793	152.839	Sofya, Köstendil, Samakov, Dubniçe, Radomir, İzladi, Orhaniye, Cuma-i Bala. (8).
	Tırnova	75.402	115.091	Tırnova, Rahovic Nahiyesi, Bebrova K., Elena K., Dryanova K., Travna K., Lofça K., Osman Pazarı K., Kazgan N., Selvi K., Gabrova K. (9 kaza 2 nahiye)
	Tulça	67.331	44.150	Tulça, İsalıç, Kili, Mahmudiye, Sünne, Babadagi, Maçin, Köstence, Hırsova, Mecidiye. (10)
	Varna	43.386	16.785	Varna, Pravadi, Balçık, Pazarcık, Mankalya. (5)
Toplam	6	408.600	599.615	49 kaza 2 nahiye.
Manastır	Manastır	40.236	221.616	Perlepe/Prilep, Florina, Ressine/Prespa, Kırçova, Cumali, Manastır/Bitolia, Castoria. (8)
Toplam	1	40.236	221.616	8 kaza.
Selanik	Serez	29.344	124.980	Serez, Nevrekoop, Demir Hisar, Melnik, Zihne, Petriç. (6)
	Selanik	52.745	156.417	Selanik, Vodine, Avret Hisar, Debre, Köprülü/Velesse, Stroumitza, Dorian/ Toryan. (8)
Toplam	2	82.089	281.397	14 kaza.

İngiltere Konsolosluk Raporlarında 1878 Yılında Türkiye
Avrupa'sının Demografik Yapısı

171

İşkodra	İşkodra	74.830	133.244	İşkodra, Antivari, Dulcigno, Leş, Podgoriçe, Spoutz, Zadrina, Durazzo, Tiran/Tiru. (9)
	Arnavutluk Mirditie Bölgesi Kantoları	15.550	35.002	Leh-Djebel Kantonu, Docazin Kn, Polati Kn, Konle Menti Kn, Hoti Kn, İskrali Kn, Kastrati Kn, Retchhilohovo Kn, Rei-Oula Kn, Pochirka Kn, Kopliki Kn, Kirika Kn, Bojaghid Kn, Gonroudi Kn, Terbidji Kn. (15 kanton)
	Bergos, Achialo, Missuria Kazaları ⁷⁵			
	İslimye/Slimnia	63.000	91.000	Aydos, Yeni Zağra, İslimye, Yamboli, Karınabad, Müseuri, Ahyolu/Achialo, Bergos. (8)
Toplam	2 sancak 3 kaza	153.380	259.246	17 kaza 15 kanton.
Prizren	Prizren	93.458	41.099	Prizren, İpek, Yakova, Priştine, Gilan, Dehir, Gosine. (7)
	Üsküp	55.234	61.899	Üsküp, Koçana/Kotchati, İştıp, Radoviste, Palanka, Komanova, Karatova/Krastova. (7)
	Niş	46.028	110.386	Niş, Şehirköy/Pirot, İvraniye, Lescofça, Ürgüb, Kurşunlu, Turbein. (7)
	Debre	112.387	9.979	Debre-i Bala, Matu, Debre-i Zir, İlbasan. (4)
Toplam	4	307.107	223.363	25 kaza.
Yanya	Yanya	17.490	147.260	Yanya, Aydonat, Grebene, Konice, Metchovo. (5)
	Ergri	75.439	88.803	Ergri, Permedi, Tepedelen, Philates, Delvinya, Vochina. (6)
	Berat (Vallona)	109.084	32.202	Berat, Esferbar, Avlonya, Timurice. (4)
	Preveze	26.020	43.150	Preveze, Parga, Margiç, Narda. (4)
	Tırhala/Trikkala	21.756	149.987	Larisse, Golos/Volo, Tırhala/Trikkala, Alasonya, Pharsale, Karadice/Carditcha. (6)
Toplam	5	248.699	461.357	25 Kaza
Selanik Makedonya Paşalık	Selanik	95.966	195.956	Selanik, Toyran, Avret Hisar, Tikveş, Köprülü, Vodine, Yenice Vardar, Karaferye, Ustrumca, Casandra. (10)

⁷⁵ Yalnızca bu üç kazada ikamet eden Rum köy ve hane sayıları belirtilmiştir. Buna göre 3 kazaya bağlı 19 köyde 4.125 hane meskûndü.

	Manastr	95.245	195.956	Manastr, Resnya, Presiki, Perliki, Morichovvo, Kruscheur, Ockrida, Florina, Eğri Bucak, Tcharsbamba, Dshuma, Selwidsche, Starowa, Opar, Gyortza, Bechlista, Castoria, Chrupista, Anaselitza, Colonia. (20)
	Serez	54.436	88.067	Serez, Demir Hisar, Menlik/Melnik, Zihne, Petriç, Nevrekop, Razlık, Nigrita. (8)
	Drama	65.134	15.390	Drama, Kavala, Yenice Karasu, Eskice, Praviste, Daridere, Sarşaban, Çeç/ Yerdesh. (8)
Toplam	4	310.781	424.383	46
Genel Toplam	32	1.825.271	3.160.478	236 kaza, 6 nahiye, 15 kanton.